
Attīstība Eiropas augstākās izglītības telpas veidošanā: Panākumu izvērtējums līdz 2005. gadam

Developments of the European Higher Education Area: Stocktaking Until 2005

Andrejs Rauhvargers, Dr. chem. (Latvija)

Olga Dementjeva, Mag. paed. (Latvija)

Pētījumā skarti jautājumi, kuri ir saistīti ar Eiropas Augstākās izglītības telpas izveidi līdz 2010. gadam, ko paredz 1999. gadā parakstītā Boloņas deklarācija, kurai šobrīd pievienojušās jau 45 Eiropas valstis un kuras izveides mērķis ir nodrošināt augstākās izglītības atbilstību vienotam Eiropas darba tirgum un veicināt Eiropas augstākās izglītības konkurētspēju pasaulē. Lai noskaidrotu šīs telpas izveides priekšnosacījumus, rakstā ir analizēti Boloņas procesa Eiropas izglītības ministru 2005. gada Bergenā konferences Komunikē noteiktās vadlīnijas. Uz to pamata autori veido priekšlikumus darbībai Latvijā laika posmā no 2005. – 2007. gadam, kur darbības galvenie virzieni ir: Eiropas Augstākās izglītības sistēmu tuvināšana, veicinot to caurredzamību un saskaņojot kvalitātes nodrošināšanu, tādējādi uzlabojot diplomu savstarpēju atzīšanu; absolventu nodarbinātības nodrošināšana; studentu un mācītspēku mobilitātes veicināšana, kā arī doktorantūras attīstība.

Rakstā veikta nopietna Bergenā Komunikē teksta analīze un Eiropas Universitāšu Asociācijas Tendences IV ziņojuma atspoguļojums, kurš atklāj Boloņas procesa ieviešanu augstskolu līmenī, aplūkojot jautājumu grupas, kuras skar: grādu sistēmas reformu, kvalitātes nodrošināšanu nacionālā un Eiropas līmenī, grādu un studiju periodu atzīšanu, kvalifikāciju ietvarstruktūru izveidi, augstāko izglītību un pētniecību doktorantūras līmenī, augstākās izglītības sociālo dimensiju, mobilitāti, Eiropas Augstākās izglītības telpas pievilcību un konkurētspēju citās pasaules daļās, kā arī noteiktas prioritāšu jomas laika posmā līdz 2007. gada Boloņas procesa Panākumu izvērtējuma ziņojumam.

Atslēgas vārdi: Eiropas Augstākās izglītības telpa, kvalitātes nodrošināšana, kvalifikāciju ietvarstruktūras, doktora līmeņa studijas, kopīgie grādi, diplomatzīšana, panākumu izvērtējums.

Saīsinājumi:

EAIT – Eiropas Augstākās izglītības telpa /
the European Higher Education Area, EHEA

BSDG – starpvaldību Boloņas procesa starptautiskā darba grupa /
Bologna Follow-up Group, BFUG

ENIC un NARIC – Eiropas Padomes un UNSECO (ENIC) un Eiropas Savienības

- (NARIC) Eiropas Diplomatzišanas tīkls /
the European Recognition Networks of the Council of Europe and
UNESCO (ENIC) and the European Union (NARIC)
- ENQA – Eiropas Kvalitātes nodrošināšanas asociācija /
European Association for Quality Assurance in Higher Education
- ESIB – Eiropas Nacionālās studentu asociācijas /
European Association of National Students Unions
- EUA – Eiropas Universitāšu asociācija /
European University Association
- EURASHE – Eiropas Profesionālo augstskolu asociācija /
European Association of Higher Education Institutions
- ECTS – Eiropas kredītpunktu pārnese sistēma /
European Credit Transfer System
- APEL – Kredītpunktu piešķiršana par iepriekšējā pieredzē apgūtu izglītību /
Accreditation of Prior Experiential Learning
- KG – kopīgie grādi / joint degrees, JD
- LDK – Lisabonas Diplomatzišanas konvencija /
the Lisbon recognition Convention, LRC
- KN – kvalitātes nodrošināšana / quality assurance, QA
- KI – kvalifikāciju ietvarstruktūra / qualifications framework, QF

Uzdevumi, prioritāšu jomas un kontroles mehānismi

Savā 2003. gada 20. septembra Berlīnes komunikē Eiropas ministri, kuru pārziņā ir augstākā izglītība, izvirzīja trīs Boloņas procesa starpposma prioritāšu jomas: grādu sistēma, kvalitātes nodrošināšana, kā arī grādu un studiju kredītpunktu atzīšana. Ministri arī noteica vairākus punktus, kuri Eiropas Augstākās izglītības telpas izveidē jāpaveic starpposmā starp Berlīnes ministru konferenci un nākošo Boloņas procesa ministru konferenci Bergenā 2005. gada 19.-20. maijā.

Boloņas procesa ieviešanas reālais progress vairākos aspektos ir aplūkots zemāk.

Boloņas procesa izvērtējums

Savā Berlīnes komunikē ministri pieprasīja veikt progressa izvērtējumu trijās prioritārajās darbības jomās – kvalitātes nodrošināšanas sistēmu izveidē, divciklu grādu sistēmas ieviešanā un grādu un studiju periodu atzīšanas veicināšanā.

Šā izvērtējuma veikšanai tika izveidota starptautiska darba grupa, kura panākumu izvērtēšanu balstīja galvenokārt uz:

- 2005. gada Nacionālajiem ziņojumiem¹ par Boloņas procesa ieviešanu, kuri tika sagatavoti saskaņā ar vienota formāta anketu,
- informāciju, kas tika iegūta no *Eurydice* veiktā apsekojuma,
- Eiropas Universitāšu asociācijas Tendences IV ziņojuma rezultātiem un slēdzieniem².

Izvērtējuma darba grupa savu ziņojumu (1) prezentēja ministru konferencē Bergenā 2005. gada 19.-20. maijā.

Tendences IV ziņojums

Tendences IV ziņojums ir jau ceturtais ziņojums Eiropas Universitāšu asociācijas (EUA) ziņojumu sērijā *Tendences un studiju struktūras augstākajā izglītībā*², kura atspoguļo Boloņas procesa ieviešanu augstskolu līmenī.

Tendences IV ziņojums atšķiras no iepriekšējiem ziņojumiem. Iepriekšējie Tendences ziņojumi tika balstīti uz informāciju no anketām, kuras tika adresētas gan attiecīgo valstu ministrijām, gan rektoru padomēm. Savukārt Tendences IV ziņojums tika veidots ar mērķi iegūt jaunāko informāciju par izmaiņām, kuras šajā kolektīvajā reformu procesā notiek Eiropas augstskolās. Lai to sasniegtu, tika veikts apjomīgs pētījums, ekspertiem apmeklējot 62 augstskolas 29 Eiropas valstīs. Eksperti atsevišķi intervēja dažādas augstskolas personāla un studentu grupas. Visām grupām tika uzdoti vieni un tie paši jautājumi. Lai nodrošinātu to, ka Tendences IV informācija ir savietojama un papildina Izvērtējuma grupas iegūto, jautājumi ietvēra divciklu struktūras ieviešanu, kā arī diplomatzīšanu un kvalitātes nodrošināšanu. Augstskolu izvēle notika, balstoties uz teorētiski izveidotu dažāda veida augstskolu kopu (universitātes un neuniversitātes tipa, plaša profila un specializētās, galvaspilsētas un reģionālās, pētniecībā balstītas un uz mācīšanu orientētas augstskolas).

Boloņas procesa semināri

Boloņas procesa starptautiskā darba programma 2003.-2005. gadam ietvēra četrpadsmit seminārus³ par dažādiem Boloņas procesa aspektiem: par grādu struktūru – semināri “Studiju rezultātu izmantošana” (Edinburga, 2004. g. 1.-2. jūl.) (2) un “Kvalifikāciju ietvarstruktūras” (Kopenhāgena, 2005. g. 13.-14. janv.) (3), par doktora studiju programmām (Zalcburga, 2005. g. 3.-5. febr.) (4), par izpratni par bakalaura grādiem (Sanktpēterburga, 2004. g. 25.-26. nov.) (5), par tālāko attīstību kopīgo grādu jomā (Stokholma, 2004. g. 6.-7. maijs) (6), par e-izglītību un tālmācību (Ģente, 2004. g. 4.-5. jūn.) (7), par kvalitātes nodrošināšanu un akreditāciju – (Santandera, 2004. g. 28.-30. jūl.) (8) un Varšava, 2004. g. 14.-16. febr.) (9), par diplomatzīšanu (Rīga, 2004. g. 3.-4. dec.) (10), par mobilitāti (Nordveika, 2004. g. 10.-12. okt.) (11), par nodarbinātību (Bleda, 2004. g. 22.-23. okt.) (12), par sabiedrības atbildību par augstāko izglītību un zinātņi (Strasbūra, 2004. g. 21.-22. sept.) (13), par EAIT sociālo dimensiju (Parīze, 2005. g. 27.-28. janv.) (14) un par augstākās izglītības likumu jauno paaudzi (Varšava, 2004. g. 4.-6. nov.) (15).

Šo semināru rezultātus Boloņas Sekretariāta 2005. gada Vispārējā ziņojumā (16) ir apkopojis Pērs Nīborgs. Būtiskākās semināru rekomendācijas ministri ir ietvēruši savā Bergenā komunikē (17).

Rezultāti starpposma prioritāšu jomās

2003. gada Berlīnes komunikē ministri bija noteikuši trīs galvenās prioritāšu jomas: grādu sistēma, kvalitātes nodrošināšana, kā arī grādu un studiju kredītpunktu atzīšana. Sekojošās nodaļas atspoguļo rezultātus, kuri šajās prioritāšu jomās tika sasniegti līdz ministru 2005. gada konferencei Bergenā, parādot Panākumu izvērtējuma ziņojuma un Tendences IV ziņojuma secinājumus, kā arī būtiskākos Boloņas procesa oficiālo semināru rezultātus.

Kvalitātes nodrošināšana

Lai gan kvalitātes nodrošināšana (KN) bija viena no Boloņas procesa galvenajām jomām jau kopš pašiem tā sākumiem, ļoti konkrēti uzdevumi kārtējam divgadu periodam tika izvirzīti tikai ministru 2003. gada Berlīnes komunikē (18).

Ļoti būtiski ir tas, ka ministri savā komunikē uzsvēra, ka atbilstoši augstskolu autonomijas principiem primārā atbildība par KN augstākajā izglītībā ir katrai atsevišķai augstskolai, tādā veidā nodrošinot augstākās izglītības sistēmas reālu 'atskaitīšanos sabiedrībai' par savu darbību. Šāda ministru nostādne rada iespēju veidoties tādām KN sistēmām, kurās primāro kvalitātes nodrošināšanu veic augstskolu iekšējie KN mehānismi, – kas arī tiek uzskatīts par labāko veidu, kā iedibināt nepārtraukto kvalitātes pilnveidi.

Ministri uzsvēra vajadzību izveidot visiem pieņemamus kopējus kritērijus un metodes kvalitātes nodrošināšanā un vienojās, ka līdz 2005. gadam katras valsts kvalitātes nodrošināšanas sistēmā:

- jābūt definētiem visu kvalitātes nodrošināšanā iesaistīto pušu un institūciju pienākumiem;
- jānotiek programmu vai augstskolu novērtējumam, ieskaitot pašnovērtējumu, ārējo vērtējumu, studentu līdzdalību un rezultātu publicēšanu;
- jābūt iedibinātai akreditācijai, sertifikācijai vai citai līdzīgai procedūrai;
- kvalitātes vērtēšanai jānotiek ar starptautisku līdzdalību, starptautiski sadarbojoties un līdzdarbojoties starptautiskajos kvalitātes nodrošināšanas tīklos.

Eiropas līmenī ministri pieprasīja izveidot visiem pieņemamu KN standartu, procedūru un vadlīniju kopumu, kā arī izanalizēt, kādā veidā iedibināt adekvātu pašu kvalitātes nodrošināšanas un/vai akreditācijas aģentūru ārējā novērtējuma (*peer review*) sistēmu. Šis uzdevums tika dots ENQA sadarbībā ar EUA, EURASHE un ESIB.

Boloņas procesa 2005. gada Panākumu izvērtējuma ziņojumā galvenokārt ir atspoguļots veikums nacionālo KN sistēmu izveidē, bet sasniegumi augstskolu iekšējā KN un to saistība ar ārējām KN sistēmām parādīti EUA Tendences IV ziņojumā. Kvalitātes jomā ieguldījumu Eiropas līmenī ir snieguši divi Boloņas procesa semināri. Eiropas mēroga sadarbība kvalitātes nodrošināšanā, tajā skaitā izstrādātie Eiropas standarti un vadlīnijas, ir atspoguļoti ENQA ziņojumā.

2005. gada Panākumu izvērtējuma konstatējumi kvalitātes nodrošināšanas jomā

Kvalitātes nodrošināšanas sistēmas pastāvēšana. Panākumu izvērtējuma darba grupa apkopoja informāciju par sasniegumiem KN, izmantojot galvenokārt divus avotus: *Eurydice* apsekojumu, kas bija veikts, saņemot informāciju no nacionālajām *Eurydice* aģentūrām, kā arī no Boloņas procesa Nacionālajiem ziņojumiem, kuri bija sagatavoti atbilstoši Panākumu izvērtējuma darba grupas izveidotajam vienotajam formātam. Galvenie slēdzieni attiecībā par KN bija sekojoši (1).

22 valstīs darbojas valsts mēroga KN sistēmas, tās aptver visu augstāko izglītību, un aģentūru un institūciju atbildība ir skaidri definēta. Citās 6 valstīs arī darbojas kvalitātes novērtēšanas sistēma, bet tā neaptver visas augstākās izglītības programmas. 13 valstīs nepieciešamā likumdošana vai noteikumi ir pieņemti vai ir tuvu pieņemšanai, taču vēl nav ieviesti, vai vismaz pašlaik tiek analizēts, kādas likumdošanas izmaiņas nepieciešamas, lai izveidotu Boloņas procesa rīcības vadlīnijām atbilstošu kvalitātes

sistēmu. Tomēr ir arī 2 valstis, kurās debates par KN sistēmu vai tās plānošana ir tikai sākusies.

Kas attiecas uz KN organizatoriskajiem modeļiem, daudzas nacionālās kvalitātes aģentūras ir neatkarīgas (kā tas arī ir prasīts, lai kļūt par ENQA biedru) un ir izveidotas tieši KN mērķiem. Citām aģentūrām KN ir tikai viens no daudziem uzdevumiem. Dažās valstīs KN aģentūra atrodas ministrijas vai valdības aģentūras struktūrā, kas ir atbildīga par augstākās izglītības attīstību.

Novērtēšanas sistēmu galvenie elementi. Panākumu izvērtējumā tika vērtēta arī KN sistēmu piecu galveno elementu ieviešana: pašnovērtējums, ārējais novērtējums, rezultātu publicēšana, studentu līdzdalība un starptautiskā līdzdalība.

18 valstīs galvenie elementi ir ieviesti visā augstākās izglītības sistēmā, citās 8 valstīs vai nu visi pieci elementi ir ietverti KN sistēmā, taču vēl nedarbojas visā augstākajā izglītībā, vai arī tiek īstenoti četri no pieciem elementiem.

9 valstīs ir sākusies novērtēšanas sistēmas ieviešana, kurā tiek īstenoti divi vai trīs no nosauktajiem elementiem, un 7 valstīs ir sākusies novērtēšanas sistēmas ieviešana, kurā tiek īstenots tikai viens no nosauktajiem elementiem (vai vismaz norit priekšdarbi/plānošana novērtēšanas sistēmas ieviešanai). Tikai vienā valstī nepastāv nekādas novērtēšanas sistēmas. Visbiežāk trūkstošais elements ir studentu līdzdalība kvalitātes novērtēšanā.

Daži secinājumi par kvalitātes nodrošināšanu. Ir acīmredzami, ka KN sistēmu ieviešana attīstās un izvēršas. Šajā jomā pēdējo divu gadu laikā ir vērojams nozīmīgs progress un šķiet, ka ir visas iespējas dažu turpmāko gadu laikā ieviest KN sistēmas visā Boloņas procesa telpā. Štrīža situācija rāda, ka līdz šim KN sistēmu jau ir ieviesušas nedaudz vairāk par pusi no Boloņas procesā iesaistītajām valstīm. Tas nozīmē, ka aptuveni pusē no dalībvalstīm individuālo kvalifikāciju atzīšanu šobrīd iespējams balstīt uz KN rezultātiem.

Panākumu izvērtējuma darba grupa nonāca arī pie slēdziena, ka pastāv zināms risks, ka pārlietu liels uzsvars uz ārējā vērtējuma procesu patiesībā var novirzīt no gala mērķa – proti, kvalitātes pilnveides augstākajā izglītībā. Ir jāsaprot, ka progress KN sistēmas ieviešanā vēl nav pierādījums tam, ka kvalitātes nodrošināšanas kultūra ir jau iesakņojusies visās augstākās izglītības norisēs. Citiem vārdiem sakot, var apgalvot, ka ar ārējo KN sistēmu ieviešanu nepietiek – maksimālie panākumi kvalitātes nodrošināšanā balstās uz augstskolu, to personāla un studējošo vēlmi un gatavību uzsākt un turpināt sistemātisku KN.

Kvalitātes nodrošināšana augstskolu iekšienē – informācija no Tendences IV ziņojuma

Tendences IV ziņojums skaidri parāda (19), ka augstskolas aizvien vairāk apzinās nepieciešamību pilnveidot savas darbības kvalitāti, un ka tas izpaužas dažādos procesos, kuri ievērojami pārsniedz valstiski noteiktās oficiālās un obligātās KN prasības.

Interesants konstatējums ir tas, ka Boloņas procesa reformu iespaids uz kvalitātes procesiem var būt ļoti atšķirīgs. Kamēr daļā augstskolu Boloņas procesa ārējais spiediens un standarti KN veicināja ievērojami ātrāku mērķu sasniegšanu, citās savukārt bija redzams, ka par kvalitātes uzlabojumiem netiek spriests stratēģiski, ka to nodrošināšana neatspoguļojas augstskolas stratēģiskajos darbības plānos un ka pār kvalitātes aspektiem dominē lēmumi par to, kādus kursus un kādā (studiju) līmenī augstskolā pasniegt.

Tendences IV ziņojuma rezultāti parāda, ka visos Eiropas reģionos augstskolās notiek intensīva darbība iekšējo kvalitātes procesu izveidē, bet vienlaikus arī to, ka darbības parasti aprobežojas ar pasniegšanas un studiju kvalitāti. Tikai trešdaļā augstskolu iekšējie kvalitātes procesi ietver arī pētniecību. Vēl retāka parādība ir administrācijas un atbalsta dienestu iekšējais novērtējums. Pētniecības kvalitātes vērtēšanā biežāk tiek izmantots ekspertu novērtējums, kurš parasti ietver gan ārējo, gan iekšējo vērtējumu.

Studējošo anketēšana ir metode, kas tiek lietota visur, taču tās rezultāti tiek izmantoti diezgan atšķirīgi. Daudzās augstskolās pati fakultātes vai studiju programmas vadība un atsevišķos gadījumos paši pasniedzēji var izlemt, vai anketas vispār tiks izplatītas un vēlāk analizētas, kā arī vai un kādā veidā iegūtie rezultāti tiks publicēti un ņemti vērā.

Tendences IV ziņojums skaidri parāda to, ka attieksme pret iekšējo un ārējo KN dažādās Eiropas valstīs ir diezgan atšķirīga. Attiecības starp iekšējiem un ārējiem kvalitātes mehānismiem veiksmīgi darbojas tur, kur iekšējie kvalitātes procesi vēl tikai top ieviesti. Tajās augstskolās, kur iekšējā kvalitātes kultūra ir iesakņojusies, ārējā KN parasti tiek uztverta kā birokrātiska nasta, kura ierobežo augstskolas institucionālo darbību un attīstību. Augstskolas pamazām atklāj, ka veiksmīgi nostādīta iekšējās kvalitātes kultūra saistās ar atvieglotu ārējo KN. Sasaisti starp iekšējiem un ārējiem kvalitātes procesiem nodrošina pašvērtējuma ziņojumi, tādēļ tie tiek uzskatīti par KN vislietderīgāko posmu – ar nosacījumu, ka tie ved pie mērķa sasniegšanas un reālas kvalitātes pilnveides procesu ieviešanas.

Nopietni vērā ņemams ir fakts, ka augstskolas bieži nav apmierinātas ar studiju programmu akreditācijas ieviešanu. To neapmierinātība ir, piemēram, par tādu praksi, kurā akreditācijas rezultātā tiek stingri fiksēts programmā apgūstamo priekšmetu saraksts, kā arī attiecībā uz to, ka akreditācijas komisiju pārāk burtiskās pieejas dēļ ir grūtības akreditēt starpdisciplināras studiju programmas. Tendences IV ziņojums deva arī skaidru liecību par to, ka panākumi kvalitātes uzlabošanā augstskolu iekšienē ir tiešā veidā saistīti ar augstskolas autonomiju, proti, tajās valstīs, kur augstskolas bauda plašāku autonomiju, augstskolās ir visdziļāk iesakņojusies apziņa, ka iekšējā kvalitātes nodrošināšana ir gan viņu pašu tiesības, gan pienākums.

Semināri kvalitātes nodrošināšanā

Kvalitātes nodrošināšanai un akreditācijai 2003.-2005. gada posmā bija veltīti divi oficiālie Boloņas procesa semināri. Seminārs “Novērtēšanas un akreditācijas metodoloģiskie instrumenti” notika Santanderā 2004. gada 28.-30. jūlijā (8). Tas apliecināja, ka kvalitātes aģentūru sadarbības tīklam būs liela nozīme Eiropas valstīs kopēju akreditācijas kritēriju un metodiku izveidē, kas savukārt tālāk varētu nodrošināt dažādās valstīs veikto kvalitātes vērtējumu savstarpējo atzīšanu. Tajā pašā laikā kļuva skaidrs, ka, veidojot kopējos kvalitātes kritērijus un metodikas, ir būtiski ņemt vērā dažādu valstu KN sistēmu daudzveidību un tradīcijas, kurām jārod vieta kopējā struktūrā. Tika uzsvērts, ka efektīvas kvalitātes kultūras iedibināšana nav iedomājama bez valdību, augstskolu, KN aģentūru, mācībspēku un studējošo aktīvas iesaistes un līdzdalības. Semināra rekomendācijas uzsver nepieciešamību pēc augstskolu un KN aģentūru lielākas savstarpējas uzticēšanās nolūkā nodrošināt lielāku akreditācijas procesu caurskatāmību, kuru veicinātu arī pašu KN aģentūru savstarpēja ārējā novērtējuma ieviešana.

Otrs seminārs par akreditāciju un sadarbību starp akreditācijas aģentūrām notika

2005. gada 14.-16. februārī Varšavā (9). Semināra rekomendācijas uzsvēra to, ka KN sistēmu savstarpējas pazīšanās un uzticēšanās rezultātā iespējams nonākt pie akreditācijas lēmumu savstarpējas atzīšanas, kurai ir neizmērojama nozīme augstākās izglītības diplomu savstarpējā atzīšanā. Rekomendācijās tika konkretizēti, kādi sadarbības veidi ir nepieciešami akreditācijas lēmumu savstarpējai atzīšanai, piemēram: regulāra informācijas apmaiņa par izglītības sistēmām un akreditācijas sistēmām, savstarpējas vizītes, kā arī kopēja ekspertu apmācība.

Varšavas seminārs, kaut arī ne vienbalsīgi, tomēr principā atbalstīja domu, ka augstskolas varētu pieteikties akreditācijai arī tādā aģentūrā, kura atrodas ārpus valsts, un ka tā valsts, kurā atrodas augstskola, varētu pieņemt un atzīt šādā veidā veiktas ārējās kvalitātes vērtēšanas rezultātus, ja ārējo akreditācijas aģentūra atbilst noteiktiem kritērijiem.

Eiropas standarti un vadlīnijas kvalitātes nodrošināšanā

2003. gada Berlīnes komunikē uzdeva ENQA sadarbībā ar EUA, EURASHE un ESIB izstrādāt KN standartus un vadlīnijas (20), kuri būtu pieņemami visā Eiropas Augstākās izglītības telpā. Lai izvairītos no pārpratumiem, ir jāuzsver, ka minētie standarti un vadlīnijas būtībā attiecas uz kvalitātes nodrošināšanu, nevis uz kvalitāti kā tādu. Tādējādi šīs vadlīnijas un standarti satur vispārējus principus par to, kā jāorganizē KN, nevis etalonus, ar kuriem mērīt studiju programmas vai augstskolas.

Ziņojums ietver trīs standartu un vadlīniju grupas, kuras ir paredzētas augstskolu iekšējai KN, augstākās izglītības ārējai KN un pašām KN aģentūrām. Ir paredzēti arī, ka notiks katras Eiropas valsts KN aģentūras ciklisks novērtējums reizi piecos gados. Šis novērtējums paredzēts ar citu valstu kvalitātes aģentūru piedalīšanos. Balstoties uz šo nacionāli organizēto un starptautiski veikto novērtējumu rezultātiem, tiks izveidots Eiropas KN aģentūru reģistrs.

Augstskolu iekšējās kvalitātes nodrošināšanas standarti aptver studiju programmu un piešķirto kvalifikāciju KN politiku, procedūras, to apstiprināšanu augstskolas iekšienē, periodisku pārbaudi, studentu sekmju vērtēšanu, mācībspēku, mācību līdzekļu un resursu, studiju atbalsta un informācijas sistēmu KN, kā arī informācijas sniegšanu sabiedrībai.

Ārējās kvalitātes nodrošināšanas standarti ietver iekšējo KN procedūru izmantošanu ārējā vērtējumā un ārējo KN procesu izveidi, lēmumu pieņemšanas kritērijus un vērtēšanas procesu izveidi atbilstīgi mērķiem (piemēram, vērtējot akadēmisku vai profesionālu programmu, mērķi ir atšķirīgi), kā arī vērtējuma ziņojumu veidošanu, darbības, kurām jāseko pēc kvalitātes vērtējuma, un periodiskus pārskatus.

Kvalitātes nodrošināšanas aģentūru standarti aptver ārējo KN procedūru lietošanu augstākajā izglītībā, KN aģentūru oficiālo statusu, aģentūru darbības virzienus, to rīcībā esošos resursus, pamatuzdevumu formulējumu, neatkarību, aģentūru izmantotos ārējos KN kritērijus un procesus kā procedūras, ar kuru palīdzību aģentūras atskaitās sabiedrībai.

Tiek uzskatīts, ka tad, kad būs īstenotas standartu un vadlīniju rekomendācijas, kopīgi pieņemto standartu un vadlīniju lietojums veicinās saskaņīgu KN visas EAIT mērogā, kā arī radīs kopējus atskaites punktus gan augstskolām, gan KN aģentūrām. Aģentūru ārējā ekspertu vērtējuma un reģistra ieviešana ļaus konstatēt, uz kuru aģentūru vērtējumu var starptautiski paļauties, tādējādi veicinot aģentūru savstarpējo uzticēšanos

un kvalitātes nodrošināšanas/ akreditācijas rezultātu savstarpēju atzīšanu. Galarezultātā visiem šiem uzlabojumiem būtu jārada arī skaidra izpratne par individuālu kvalifikāciju kvalitāti, kas savukārt ļautu tās taisnīgi izvērtēt un tādējādi sniegtu ieguldījumu kvalifikāciju starptautiskā atzīšanā.

Grādu sistēma

Berlīnes komunikē (18) ministri pieņēma šādus lēmumus galvenajos virzienos:

- Divciklu grādu sistēmas ieviešana ir reāli jāuzsāk ne vēlāk kā 2005. gadā. Gan pirmā, gan otrā cikla grādiem jābūt ar atšķirīgu ievirzi un dažādiem profiliem, lai kopumā tiktu nodrošinātas daudzveidīgās individuālās, akadēmiskās un darba tirgus vajadzības.
- Kā trešais cikls Boloņas procesā tika iekļautas doktorantūras studijas, lai stiprinātu pētniecību un pētnieku sagatavošanu, veicinātu mobilitāti doktorantūras laikā un pēc doktora grāda iegūšanas, kā arī augstskolu sadarbību doktora līmeņa studijās un jauno zinātnieku apmācībā.
- Ministri mudināja izstrādāt nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras, kurās kvalifikācijas jāraksturo ar studiju slodzi, līmeni, studiju rezultātiem, kompetencēm un profilu, tādējādi nodrošinot to salīdzināmību un savietojamību.
- Ministri apņēmas izveidot Aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru (EKI) Eiropas Augstākās izglītības telpai, kura būtu ievērojami vispārīgāka un tādēļ varētu ietvert visas nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras, un kalpotu kā atskaites punkts, "tulkojot" kvalifikācijas dažādu augstākās izglītības sistēmu starpā.

Šajās jomās sasniegtais ir atspoguļots Panākumu izvērtējuma ziņojumā (1), Tendences IV ziņojumā (19), Boloņas procesa darba grupas ziņojumā par kvalifikāciju ietvarstruktūrām (21), kā arī oficiālo Boloņas procesa semināru par Studiju rezultātu izmantošanu (Edinburga, 2004. g. 1.-2. jūl.) (2), Kvalifikāciju ietvarstruktūrām (Kopenhāgena, 2005. g. 13.-14. janv.) (3), Doktora līmeņa studijām (Zalcburga, 2005. g. 3.-5. febr.) (4) un Tālāko izpratni par bakalaura grādiem (Sanktpēterburga, 2004. g. 25.-26. nov.) (5) rezultātos.

Divciklu grādu struktūra

Panākumi divciklu grādu struktūras ieviešanā – izvērtējuma rezultāti

Panākumu izvērtējuma ziņojuma rezultāti (1) parāda, ka ministru izvirzītais mērķis uzsākt divciklu grādu sistēmu 2005. gadā ir lielā mērā sasniegts – visas dalībvalstis, izņemot vienu, ir uzsākušas divciklu grādu sistēmas ieviešanu. 2005. gadā divciklu grādu sistēma plašā mērogā tiek realizēta 24 valstīs, 9 valstīs tā tiek īstenota ierobežotā mērogā. 4 valstīs nav uzsāktas praktiskas darbības šī mērķa sasniegšanai, taču vai nu ir sagatavota likumdošana/ normatīvie akti, kuri gaida īstenošanu, vai arī pašlaik pastāvošās grādu struktūras tiek analizētas no Boloņas procesa viedokļa.

Mazāk iepriecinoša ir situācija citās 5 valstīs, kuras tikko ir uzsākušas priekšdarbu plānošanu, kā arī vienā valstī, kura vispār nav uzsākusi darbu pie divciklu grādu struktūras ieviešanas.

Lai iegūtu kvantitatīvu priekšstatu, izvērtējuma darba grupa pieprasīja datus par uzņemto studentu reālo īpatsvaru divciklu grādu sistēmā 2005. gadā. Rezultāti parādīja, ka 17 valstīs 2005. gadā divciklu sistēmā ir uzņemti 81-100 procenti studējošo, 6 valstīs

– 51-80 procenti studējošo, vēl 7 valstīs – 25-50 procenti studējošo, bet 10 valstīs tikai no 1-24 procentiem studējošo. 3 valstīs divciklu sistēmā vēl nav uzņemts neviens students.

Divciklu struktūra Tendences IV ziņojumā – viela pārdomām no augstskolu redzespunkta

Tendences IV ziņojums apstiprina faktu, ka šobrīd gandrīz visas ziņojumā ietvertās valstis ir ieviešušas divciklu sistēmu. Interesanti ir tas, ka tajās valstīs, kurās šī sistēma nav ieviesta, augstskolas vilcinās uzsākt izmaiņas, gaidot no valdības daudz detalizētākas instrukcijas un normatīvus attiecībā uz augstākās izglītības funkcionēšanas aspektiem (piemēram, ciklu garumiem, nosacījumiem ECTS un Diploma pielikuma ieviešanai), – kas ir piemērs tam, kā nepietiekama augstskolu autonomija var kavēt reformu procesus. Tendences IV ziņojums min vairākas valstis, kurās likumdošana divciklu grādu sistēmas ieviešanai ir sagatavota un pieņemta, taču tās spēkā stāšanās termiņš ir noteikts 2005., 2006., vai pat 2007. gadā.

Tendences IV ziņojums arī skaidri parāda, ka, ieviešot grādu struktūras reformas, var pastāvēt atšķirības augstskolu iekšienē, un ka reformu ieviešanas ātrums un motivācija tās veikt atšķiras studiju programmu un nozaru starpā, tomēr tajā pašā laikā nevar apgalvot, ka kāda no studiju jomām reformu ieviešanas ziņā būtu ievērojami ātrāka vai ievērojami lēnāka par citām. Tendences IV ziņojums rāda, ka daļā augstskolu humanitāro zinātņu disciplīnās praktiski nav problēmu divciklu sistēmas izveidē, savukārt citas augstskolas apgalvo, ka šajās pašās jomās ir gandrīz neiespējami izveidot jēgpilnu grādu bakalaura līmeni. Interesanti, ka tas pats attiecas arī uz reglamentētajām profesijām, kur profesionālajām organizācijām ir būtiska loma abos virzienos – dažās valstīs palīdzot, citās liekot šķēršļus jauno grādu struktūru ieviešanai.

Tendences IV ziņojumā ir secināts, ka kopējā situācija ir ievērojami atšķirīga no tās, kāda bija vērojama pirms diviem vai trim gadiem, kad ne tikai medicīna, bet arī pedagogu izglītība, inženierzinātnes, arhitektūra, tieslietas, jurisprudences, teoloģija, tēlotājmāksla un psiholoģija daudzās valstīs bija izslēgta no divciklu sistēmas. 2005. gadā lielākajā daļā valstu šie ierobežojumi ir spēkā tikai medicīnas nozarēs.

Tendences IV ziņojums uzsvēra arī dažus kritiskus aspektus. Ir interesanti konstatēt, ka vēl joprojām ir plaši izplatīts vecais maldīgais priekšstats par to, ka Boloņas process nozīmē obligātu pāreju uz “3+2” struktūru. Tāpat arī Boloņas process pārāk bieži tiek uztverts kā process, kura rezultātā visās valstīs būs vienveidīga grādu struktūra.

Daļa augstskolu ir paškritiski atzinušas, ka pirms pāris gadiem uzsāktā divciklu grādu ieviešana līdz šim ir bijusi vērsta galvenokārt uz struktūru pārveidi, kamēr jautājums par kvalitāti ir aktualizēts tikai tagad. Tendences IV ziņojums secina, ka reformu mērķis un to nozīme vairs netiek apšaubīti, – šajā ziņā ir sasniegta zināma vienprātība, ka pārmaiņas ir nepieciešamas. Pētījums parādīja arī to, ka augstskolu kritika pret notiekošajām reformām lielākajā daļā gadījumu bija vērsta nevis pret divciklu sistēmu kā tādu, bet gan pret tās ieviešanas veidu un no tā izrietošo papildus darbu. Izrādās, ka uzdevums loģiskā un jēgpilnā veidā sadalīt studiju saturu starp bakalaura un maģistra līmeni joprojām ir sarežģīts.

Daudzās valstīs augstskolu mācībspēki ir izteikuši bažas par negatīvajām sekām, ko ir radījis uzsvars uz mācīšanu (pretēji uzsvaram uz studējošo mācīšanu). Galvenais uztraukums ir par to, ka divciklu sistēmas ieviešanas rezultātā studiju programmas kļūst

neelastīgas un saspiestas, tādējādi atstājot mazāk iespēju radošai pieejai un inovācijām. Tendences IV ziņojuma veidotāji, bieži dzirdēja sūdzības par to, ka, pārveidojot vecās “garās” piecu gadu programmas bakalaura un maģistra programmās, pārāk daudz veco programmu sadaļu tiek iespiestas pirmā cikla studiju programmās, radot tajās pārblīvējumu. Studenti mēdz aicināt pārbaudīt, vai jaunās bakalaura programmas ir “studējamas”, t.i., vai tās ir iespējams apgūt paredzētajā laikā.

Divciklu struktūras ieviešana, ietverot modularizāciju un ECTS ieviešanu, prasa daudz papildus darba gan mācībspēkiem, gan administrācijai. Daudzkārt bijuši dzirdami pārmetumi, ka lielais laika apjoms, kas ieguldīts reformās, ir piespiedis mācībspēkus samazināt laiku zinātniskām darbībām, kas savukārt ir negatīvi atsaucies uz pasniegšanas kvalitāti. Visbeidzot, reformu ieviešanu bieži ir kavējusi nepietiekamā augstskolu autonomija, neļaujot augstskolām pieņemt stratēģiski nozīmīgus lēmumus.

Kvalifikāciju ietvarstruktūras

Semināri, kuros tika diskutēts par studiju rezultātiem⁴ un kvalifikāciju ietvarstruktūrām. Kvalifikāciju ietvarstruktūras un ar to cieši saistītais jautājums par studiju rezultātiem ir apspriests divos oficiālajos Boloņas procesa semināros – Studiju rezultātu izmantošana (Edinburga, 2004. g. 1.-2. jūl.) (2) un Kvalifikāciju ietvarstruktūras (Kopenhāgena, 2005. g. 13.-14. janv.) (3). Seminārs, kurā tika apspriesti iespējamie diplomatzīšanas sistēmas pilnveidojumi (Rīga, 2004. g. 3.-4. dec.), analizēja ieguvumus, kurus individuālo kvalifikāciju atzīšanai var sniegt uz studiju rezultātiem balstītu kvalifikāciju ietvarstruktūru ieviešana (10). Edinburgas seminārs apkopoja dažādu valstu pastāvošo pieredzi studiju rezultātu izmantošanā un lika pamatu ceļam uz studiju rezultātu un kvalifikāciju ietvarstruktūru labāku izpratni. Diskutējot par Boloņas procesa Kvalifikāciju ietvarstruktūru darba grupas ziņojumu “Kvalifikāciju ietvarstruktūra Eiropas Augstākās izglītības telpā” (21) (turpmāk – EKI ziņojums), Kopenhāgenas semināra dalībnieki apstiprināja gan EAIT aptverošās kvalifikāciju ietvarstruktūras principus, gan arī to, kādā veidā nacionālajām kvalifikāciju ietvarstruktūrām jābūt saistītām ar EAIT aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru. Semināra darba grupas apsprieda arī veidus, kā EAIT aptverošā ietvarstruktūra varētu kalpot, lai “iztulkotu” kvalifikācijas no vienas augstākās izglītības sistēmas otrā, tādējādi veicinot taisnīgu atzīšanu un to, kā atspoguļot nacionālo kvalifikāciju ietvarstruktūru Diploma pielikumos⁵.

Eiropas Kvalifikāciju ietvarstruktūru darba grupas ziņojums

Nacionālā kvalifikāciju ietvarstruktūra tiek definēta kā vienots apraksts, kurā visas iegūstamās kvalifikācijas ir aprakstītas ar studiju rezultātu palīdzību un kurš parāda, kādā veidā kvalifikācijas nacionālajā izglītības sistēmā ir saistītas cita ar citu.

Nacionālajās ietvarstruktūrās kvalifikācijas tiek aprakstītas ar studiju slodzes apjomu, kvalifikācijas līmeni, studiju rezultātiem/ kompetencēm un profilu.

EKI ziņojums sniedz vadlīnijas, studiju slodzes apjomu nosakot ar ECTS kredītpunktu skaitu pa studiju cikliem: pirmā cikla kvalifikācijām: 180 – 240 ECTS kredītpunkti; otrā cikla kvalifikācijām: parasti 90 – 120 ECTS kredītpunkti, taču vismaz 60 kredītpunktu jābūt otrā cikla līmenī. Īsā cikla augstākās izglītības kvalifikāciju apjoms parasti ir apmēram 120 ECTS kredītpunkti.

Saistība starp Eiropas Augstākās izglītības telpu aptverošo kvalifikāciju

ietvarstruktūru (EKI) un nacionālajām kvalifikāciju ietvarstruktūrām. Tā kā EKI ir visaptveroša un arī vispārīgāka, tai ir jābūt spējīgai ietvert visas nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras (KI) un jāpalīdz interpretēt dažādās kvalifikācijas starp tām. Daļā nacionālo kvalifikāciju ietvarstruktūru kvalifikācijām var būt atšķirīgi profili – parasti viens profils ir akadēmisk(ā)k)s, salīdzinot ar otru, kurš ir praktiski orientēts profesionāl(ā)k)s profils. Abu profilu kvalifikācijām nacionālajā sistēmā ir atšķirīgas funkcijas. Tajā pat laikā citās valstīs kvalifikācijām profila var nebūt.

EKI sastāv no trim galvenajiem cikliem, papildus kuriem var pastāvēt arī īsākas augstākās izglītības iespējas⁶. EKI ietver ciklu deskriptorus, kuri kalpo kā atskaites punkti.

Nacionālās KI ir daudz konkrētākas, t.i., kvalifikāciju raksturojumi nacionālajās KI ir daudz detalizētāki par EKI ciklu deskriptoriem. Salīdzinot ar EKI, nacionālās ietvarstruktūras var

- raksturot kvalifikācijas arī ar profilu;
- līdz ar to ietvert pa divām atšķirīgām vispārinātajām kvalifikācijām katrā ciklā;
- piešķirt kredītpunktiem līmeņus;
- interpretēt kvalifikācijas konkrētās valsts augstākās izglītības un nodarbinātības sistēmas kontekstā.

Nacionālo ietvarstruktūru savietojamība ar Eiropas Augstākās izglītības telpas aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru. Ir būtiski veidot nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras tā, lai tās būtu savietojamas ar EAIT aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru. Tiek piedāvāts šo savietojamību pārbaudīt saskaņā ar kopējiem kritērijiem un procedūrām. Lai nacionālā KI būtu savietojama ar Eiropas KI, tai jāatbilst sekojošām prasībām:

- jābūt skaidrai saistībai starp kvalifikāciju nacionālajā KI un cikla deskriptoriem EKI;
- nacionālajai KI un tās kvalifikācijām jābalstās uz studiju rezultātiem, t.i., studiju rezultātiem jābūt formulētiem gan programmai kopumā, gan katram atsevišķajam studiju komponentam – modulim, priekšmeta kursam, praksei, utt.;
- kvalifikācijām jābūt saistītām ar ECTS kredītpunktiem, t.i., gan programmai kopumā, gan katrai tās sastāvdaļai jābūt izteiktai ECTS kredītpunktos;
- jāpastāv caurskatāmām procedūrām, ar kuru palīdzību kvalifikācijas tiek iekļautas nacionālajā KI, iesaistot šajā procesā nacionālo kvalitātes nodrošināšanas sistēmu;
- nacionālajai KI un tās salīdzinājumam ar EKI ir jābūt atspoguļotam Diploma pielikumos⁷.

EKI ziņojumā tiek ierosināta procedūra, kurā nacionālās KI tiks salīdzinātas ar EAIT aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru ar pašatestācijas palīdzību, ko veiku kompetentas nacionālās institūcijas. Pašatestācijas process ietvertu sekojošus elementus:

- nacionālās KI atbilstības pārbaudi Eiropas aptverošajai KI;
- valstī darbojošās un caur Boloņas procesu atzītas KN aģentūras piekrišanu;
- starptautisko ekspertu iesaisti.

Pašatestācijas procesa rezultātus un šo rezultātu pamatojums jāpublicē, aprakstot katru no kritērijiem atsevišķi.

Izaicinājumi

Pēdējā laikā notiekošais darbs pie KI ir iezīmējis dažus potenciālus izaicinājumus. Pirmkārt, pastāv risks, ka ne visas valstis ieviesīs uz studiju rezultātiem balstītas KI – vai vismaz dažas valstis būs gausākas to ieviešanā nekā citas. Cits potenciāls izaicinājums ir tas, ka KI varētu tikt ieviestas virspusēji – vai nu vienīgi formulējot nacionālā līmeņa deskriptorus, taču nemaz neuzsākot programmu pārstrādi, kuru rezultātā tiek iegūtas augstākās izglītības kvalifikācijas, vai arī veidojot KI bez visu ieinteresēto pušu iesaistes šajā procesā.

Ir jāņem vērā arī tas, ka studiju rezultātos balstītu augstākās izglītības programmu veidošana vairumā Eiropas valstu mācībspēkiem vēl nav pazīstama. Tas nozīmē, ka ir nepieciešamība pēc apmācības un konsultēšanas. Tā kā šāda vajadzība ir izplatīta, ieinteresētajām starptautiskajām organizācijām vajadzētu meklēt iespējas atbalstīt pasākumus, kuros to augstskolu eksperti, kurās ir veiksmīgi ieviesta studiju rezultātos balstīta pieeja, varētu dalīties savās zināšanās un pieredzē ar citiem.

Doktora līmeņa studijas – trešais cikls Boloņas grādu sistēmā

Kaut arī pētniecības nozīme augstākajā izglītībā visos iepriekšējos Boloņas procesa svarīgākajos dokumentos ir jau uzsvērtā, tikai 2003. gada Berlīnes izglītības ministru konferencē doktora studijas tika iekļautas Boloņas procesa reformu sarakstā kā trešais studiju cikls (18). 2003.-2005. gada posmā paveiktais doktorantūras jomā ir atspoguļots Tendences IV ziņojumā. Doktorantūras aspekti ir diskutēti seminārā par Doktora līmeņa studijām Zalcburgā 2005. gada 3.-5. februārī.

Tendences IV ziņojuma slēdziens attiecībā uz doktora līmeņa studijām

Tendences IV ziņojuma mērķis bija aplūkot ne tik daudz pašas doktora studiju programmu struktūras, bet gan pētnieku sagatavošanu augstskolās kopumā. Galvenie secinājumi par doktora līmeņa studijām ir sekojoši.

Tendences IV ziņojums parādīja, ka Boloņas procesa reformas patiesi ir ietekmējušas doktorantūras studijas: gan attiecībā uz pāreju no maģistra uz doktora līmeni; gan uz vēlamo doktorantūras studiju ilgumu; kā arī attiecībā uz pieaugošo uzmanību doktorantu vadīšanai un konsultēšanai.

Augstskolas sastopas ar izaicinājumiem: fundamentālajiem un lietišķajiem pētījumiem rūpniecībā un zinātniskajā vidē ir aizvien vairāk nepieciešams, lai pētnieku sagatavošana ietvertu arī starpdisciplināru sadarbību un perspektīvu. Dabas un tehniskās zinātnes sāk apzināties nepieciešamību pētniecībā un pētnieku sagatavošanā cieši sadarboties ar rūpniecības nozarēm. Vispārējā sabiedrības interese par zinātnes rezultātiem prasa no zinātniekiem velīt laiku un attīstīt atbilstošas komunikācijas spējas zinātnes rezultātu skaidrošanai.

Augstskolu pārstāvji kā nākamo būtiskāko aspektu, kuram Boloņas reformās jāpievērš uzmanība, aizvien biežāk piemin pētnieku sagatavošanu. Lielākā daļa augstskolu gaida, kad varēs pabeigt pirmā un otrā līmeņa cikla reformas, lai ķertos klāt trešajam ciklam; taču ir arī augstskolas, kuras mēģina ieviest abas reformu grupas vienlaicīgi.

Izmaiņas doktora līmeņa studiju organizācijā. Viscaur Eiropā doktorantūras studijas pamatā ir balstītas doktoranta patstāvīgā pētījumā. Viens no centrālajiem reformu

jautājumiem ir vērsts uz to, lai patstāvīgo pētījumu, kuru veic doktorants, papildinātu ar studiju elementiem un ka doktorantūras studijām jāveido atbalsta struktūras.

Lielā daļā valstu doktorantūras studijās tiek ieviesti tādi elementi kā studiju moduļi pētniecības metodoloģijā un pētījumam atbilstošajā jomā. Vairums doktorantu apmācības moduļus ir novērtējuši pozitīvi – pie nosacījuma, ka šie apmācības elementi atbilst viņu zinātniskajām un profesionālajām vajadzībām. Mācībspēki un doktoranti uzsver divus būtiskus faktoros, kuri ietekmē doktora studiju un pētniecības kvalitāti, proti, elastīgumu un uzsvaru uz doktora individuālajām interesēm un vajadzībām. Trešdaļā augstskolu tiek veidotas doktorantūras skolas, lai nodrošinātu saskari, sadarbību un apmaiņu dažādu fakultāšu un pētniecības grupu starpā.

Tiek apspriests arī jauno doktoru nodarbinātības jautājums. Tendences IV ziņojums parādīja, ka doktorantu vidū ir diezgan izplatīts pesimisms attiecībā uz nodarbinātības un karjeras iespējām ārpus akadēmiskās vides. Tikai dažās valstīs pastāv karjeras konsultēšana un atbalsts jaunajiem pētniekiem un tikai retos gadījumos pastāv sistemātiska profesionālo prasmju un pamatprasmju apmācība doktorantūras studijās. Visā visumā augstskolas un valdības sastopas ar izaicinājumu pievērst lielāku uzmanību jauno pētnieku karjeras iespēju un attīstības veicināšanai, apzinoties daudzveidīgās karjeras iespējas zinātnē, uz ko virzās jaunie doktori.

Zalcburgas semināra secinājumi par doktora līmeņa studijām

Seminārs “Doktora studiju programmas Eiropas zināšanu telpas izveidē” noritēja 2005. gada 3.-5. februārī. Tas bija pirmais Boloņas procesa doktora līmeņa studijām veltītais pasākums. Kā tāds šis seminārs bija arī pirmā Boloņas procesa tikšanās, kurā sanāca kopā tie augstskolu mācībspēki, kuri pamatā ir saistīti ar pētniecību un pētnieku gatavošanu. Ar to arī bija izskaidrojams fakts, ka semināra dalībnieku zināšanu un izpratnes līmenis par Boloņas procesa reformām un to darbu, kas ir ticis ieguldīts Boloņas procesa iepriekšējos periodos, bija diezgan atšķirīgs.

Dažos būtiskos jautājumos semināra dalībnieki spēja vienoties. Tomēr daļā jautājumu, kā, piemēram, par kredītpunktu lietojamību un studiju rezultātiem doktora līmeņa studijās, saskaņa netika sasniegta.

Zalcburgas semināra diskusijās dalībnieki nonāca pie saskaņas par sekojošiem desmit pamatprincipiem:

1. Doktorantūras programmu būtiskākā sastāvdaļa ir jaunu zināšanu radīšana patstāvīgu pētījumu rezultātā. Tajā pat laikā tika atzīts, ka doktorantūras programmām ir nepieciešams apmierināt plašāka darba tirgus vajadzības ārpus akadēmiskās vides.
2. Augstskolu stratēģijas un politikas nostiprināšana: augstskolām kā iestādēm nepieciešams uzņemties atbildību, nodrošinot to, ka doktorantūras programmas un pētnieku sagatavošana ir gatavas jauniem izaicinājumiem un ietver sevī atbilstošas iespējas profesionālās karjeras attīstībai.
3. Uzsvars uz dažādību: doktorantūras programmu lielā daudzveidība Eiropā, ieskaitot kopīgos doktora grādus, ir spēka faktors, kuru jānostiprina ar atbilstošu kvalitāti un pārbaudītu praksi.
4. Doktoranti kā pētnieki karjeras agrīnajā stadijā ir jāatzīst kā profesionāļi (ar pienācīgām tiesībām), kuri sniedz būtisku pienesumu jaunu zināšanu radīšanā.
5. Doktorantu vadības un rezultātu novērtēšanas būtiskā loma: doktorantu vadība un rezultātu novērtēšana ir jābalsta uz caurskatāmām līgumattiecībām, nosakot atbildību

- un pienākumus doktorantiem, viņu zinātniskajiem vadītājiem un augstskolai (un, kur tas ir nepieciešams, ietverot arī citus partnerus).
6. Kritiskās masas sasniegšana: doktorantūras programmām ir jācenšas sasniegt kritisko masu, balstoties uz dažādām inovatīvām pieejām, kādas atrodamas universitātēs visā Eiropā, paturot prātā, ka dažādos gadījumos var būt nepieciešami atšķirīgi risinājumi.
 7. Studiju ilgums: doktorantūras programmām jāsasniedz rezultāts atbilstošā laika posmā (3-4 gadi pilna laika studiju kā norma).
 8. Inovatīvu struktūru veicināšana: doktorantūras programmām jāveicina starpdisciplināras studijas, kā arī vispārējo pamatprasmju attīstība.
 9. Pieaugoša mobilitāte: doktorantūras programmām jācenšas nodrošināt ģeogrāfisku, tāpat kā starpdisciplināru un starpsektoru mobilitāti, kā arī starptautisku sadarbību integrēta sadarbības tīkla ietvaros starp augstskolām un citiem iesaistītajiem partneriem.
 10. Atbilstoša finansējuma nodrošināšana: kvalitatīvu doktorantūras programmu attīstība un doktorantu veiksmīga pētniecības izstrāde un pabeigšana prasa atbilstošu noturīgu finansējumu.

Kopīgie grādi

Jau 2001. gadā Prāgas komunikē (22) parādās uzaicinājums attīstīt kopīgi piešķiramos grādus. Pētījums par maģistra grādiem un kopīgajiem grādiem Eiropā (23) parādīja, ka kopīgu studiju programmu attīstība, kas ved pie kopīgi piešķirtiem grādiem, daudzos aspektos veicina Boloņas procesa reformas.

2003. gadā Berlīnes komunikē ministri atkārtoti uzsvēra jautājumu par KG. Viņi uzsvēra, ka, lai veicinātu integrētu studiju programmu un KG attīstību, ir nepieciešamas izmaiņas nacionālā līmenī, lai varētu novērst juridiskos šķēršļus KG izveidē un atzīšanā, kā arī aktīvi atbalstīt attīstību un atbilstošu kvalitātes nodrošināšanu integrētām studiju programmām, kas ved pie kopīgiem grādiem.

Pēdējos divos gados sasniegumi Eiropas līmenī attiecībā uz KG ir sekojoši. 2004. gada jūnijā tika pieņemta Eiropas Padomes/ UNESCO Rekomendācija Kopīgo grādu atzīšanā (24). Rekomendācija paplašina Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas darbības sfēru (25) arī uz kopīgajiem grādiem. Tajā pat laikā Rekomendācija nosaka prasības attiecībā uz caurskatāmu kvalitātes nodrošināšanu partnerinstitūcijām un visām kopīgās studiju programmas daļām. 2004. gada 6.-7. maijā Stokholmā tika noturēts Boloņas seminārs (6), kurā tika analizētas nākotnes attīstības iespējas KG jomā.

2005. gada Nacionālo ziņojumu slēdzieni attiecībā uz kopīgajiem grādiem

2005. gada Nacionālo ziņojumu formāts par Boloņas procesa ieviešanu ietvēra arī prasību atspoguļot izmaiņas valstu likumdošanā attiecībā uz KG piešķiršanu un/vai atzīšanu. Viena jautājumu daļa bija virzīta uz to, lai noskaidrotu, vai valstu likumdošana pieļauj kopīgo studiju programmu izveidošanu un KG piešķiršanu, un, ja nepieļauj, vai tiek plānots veikt atbilstošus labojumus likumdošanā. No 39 valstīm 13 atbildēja, ka nacionālā likumdošana nerada nekādus šķēršļus KG piešķiršanā. 6 valstis atbildēja, ka problēmas attiecīgajā jomā tiek risinātas ar jaunas (grozītas) likumdošanas palīdzību. 8 valstis ziņoja, ka viņu likumdošana vispār nepiemin KG, tomēr uzsverot, ka tas nerada

problēmas izveidot kopīgās studiju programmas un piešķirt KG. 9 valstīs likumdošana nosaka ierobežojums kopīgo programmu izveidē vai KG piešķiršanā, tomēr pagaidām netiek plānots veikt kādas izmaiņas. Dažās valstīs nacionālā likumdošana nav par šķērslī kopīgu studiju programmu izveidē, taču tā nepieļauj kopīgi piešķirt grādus. Savukārt divas valstis ziņoja, ka tajās pastāv nopietni šķēršļi. Diemžēl ne visas valstu sniegtās atbildes bija pietiekami skaidras, lai tās ierindotu kādā no iepriekš minētajām atbilžu kategorijām.

Otra jautājumu grupa skāra to, kādos studiju līmeņos tiek piešķirti KG. Tikai 21 valsts ir minējusi kopīgi piešķiramo grādu līmeņus. 8 no šīm valstīm KG tiek piešķirti visos trijos līmeņos, 6 valstīs tie tiek piešķirti otrā un trešā cikla līmenī, 3 valstīs – tikai otrā cikla līmenī un 2 valstīs – pirmā un otrā cikla līmenī.

Mēģinājums noteikt, cik plaši izplatīta ir grādu kopīgas piešķiršanas prakse, patiesībā ir vēl grūtāks uzdevums: dažas valstis savās atbildēs ir norādījušas studiju programmu skaitu, kamēr citas – studijās uzņemto studējošo skaitu. Tomēr ir iespējams secināt, ka valstis ar vislielāko kopīgi piešķirto grādu apjomu dotajā brīdī ir: Beļģija (Flāmu kopiena), Vācija, Francija, Itālija, Nīderlande, Norvēģija un Apvienotā Karaliste. Austrija, Somija, Īrija un Zviedrija ir atbildējušas, ka ir iedibināti diezgan daudzi kopīgi piešķirami grādi un ka daži no tiem jau darbojas. Ungārija, Rumānija, Krievija, Slovēnija un Šveice ir ziņojušas, ka tajās pastāv vismaz dažas KG programmas, kuras darbojas, kamēr Albānija, Andora, Horvātija, Kipra, Igaunija, Latvija, Lietuva, Malta, Portugāle, Serbija, Melnkalne un Spānija atbildēja, ka tajās ir maz KG programmu.

Uz jautājumu par veidu, kādā tiek piešķirti KG, atbildes sniedza atkal tikai 21 valsts. No tām 18 piešķir divdiplomu grādus, 8 piešķir kopīgos grādus un 7 izsniedz vienas valsts grādu ar vai bez neoficiāla apliecinājuma, kas parāda, ka programma ir bijusi kopīga.

Kopumā Nacionālie ziņojumi attiecībā uz kopīgi piešķiramiem grādiem ļauj nonākt pie sekojošiem slēdzieniem:

- lielākā daļa valstu izpētījušas savu likumdošanu attiecībā uz kopīgi piešķiramiem grādiem;
- 6 valstis nesen ir labojušas savu likumdošanu attiecībā uz KG;
- lielākajā daļā valstu jau notiek vai drīz notiks kopīgo studiju programmu izveide un divdiplomu grādu piešķiršana;
- šķiet, ka tikai tagad uzsākas “īstu” KG piešķiršana, ko kopīgi veic vairākas partneraugstskolas, visizplatītākais veids vēl joprojām ir divdiplomu grāda piešķiršana;
- visraksturīgākās KG iezīmes ir studentu mobilitāte un kopīgas studiju programmas, kamēr mācībspēku mobilitāte, kopīga uzņemšana un kopīga eksaminācija šķiet mazāk izplatīta;
- KG vēl joprojām visvairāk ir izplatīti otrā un trešā cikla līmeņos, taču tie sāk parādīties arī pirmā cikla līmenī.

Diplomatzišana

Kad ministri noteica grādu un studiju kredītpunktu atzišanu par prioritāti Boloņas procesa posmā starp Berlīnes un Bergenas izglītības ministru konferencēm, tika nolemts uzsvērt trīs galvenos aspektus, pēc kuriem tiktu vērtēti panākumi noslēdzotajā

Panākumu izvērtējuma ziņojumā.

Pirmkārt, ministri uzsvēra Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas nozīmīgumu un atgādināja, ka tai jātiek ratificētai visās Boloņas procesa dalībvalstīs. Otrkārt, ministri noteica, ka katram absolventam, sākot no 2005. gada, automātiski bez maksas ir jāsaņem Diploma Pielikums un ka tam ir jābūt izsniegtam kādā no plaši izplatītām Eiropas valodām. Treškārt, tie aicināja valstis sākt izmantot ECTS kredītpunktu sistēmu.

Pēdējos divos gados tika pieņemts starptautisks juridisks dokuments – 2004. gada jūnijā tika apstiprināta Eiropas Padomes/ UNESCO Rekomendācija Kopīgo grādu atzīšanā (24). Galvenais notikums, kurā tika analizēti Boloņas procesa diplomatzīšanas jautājumi, bija Boloņas procesa seminārs “Diplomatzīšanas sistēmas uzlabošana” Rīgā 2004. gada 3.-4. decembrī (10). Diplomatzīšanas jautājumi ir plaši diskutēti arī semināros un darba grupu redakcijas sanāksmēs, kuras bija veltītas KI un KN augstākajā izglītībā. Panākumu izvērtējuma ziņojums analizēja ieviešanas un realizācijas procesus dalībvalstīs, kā arī citus jautājumus, kuri ir noteikti Berlīnes ministru komunikē.

Diplomatzīšanas aspekti Boloņas procesa Panākumu izvērtējumā

Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas ratifikācija. Kopumā 34 no 45 Boloņas procesa dalībvalstīm ir ratificējušas Lisabonas konvenciju. 29 no tām darbojas nacionālie ENIC/NARIC informācijas centri. Konvenciju ir parakstījušas vēl 6 valstis, no kurām 5 jau ir sākušas ratifikācijas procesu. Taču 3 no Boloņas procesa dalībvalstīm nav pat parakstījušas konvenciju.

Diploma pielikuma ieviešana. Panākumu izvērtējuma darba grupa noskaidroja, ka 17 valstīs 2005. gadā katrs absolvējušais students saņēma Diploma pielikumu automātiski un bez maksas, un tas ir izsniegts kādā no plaši izplatītām Eiropas valodām. 10 valstīs Diploma pielikumu varēja saņemt katrs beidzējs, taču – pēc pieprasījuma. 12 valstīs pielikums 2005. gadā tika izsniegts atsevišķiem studentiem vai atsevišķās studiju programmās. Divas valstis tika plānojušas uzsākt Diploma pielikuma ieviešanu. Tikai 2 valstis Diploma pielikuma ieviešanā neuzsāka nekādas darbības.

Eiropas Kredītpunktu pārnese sistēmas (ECTS) ieviešanas pakāpe. 20 valstīs ECTS kredītpunkti tiek izmantoti lielākajā daļā studiju programmu, izmantojot kredītpunktus gan pārnesei, gan uzkrāšanai. 12 valstīs ECTS kredītpunkti tiek izmantoti ierobežotā skaitā programmu. 9 valstīs vai nu pastāv nacionālā kredītpunktu pārnese un uzkrāšanas sistēma, kas ir savietojama ar ECTS, vai arī nacionālā kredītpunktu pārnese un uzkrāšanas sistēma tiek pakāpeniski integrēta ar ECTS.

Izvērtējuma rezultāti attiecībā uz diplomatzīšanas prioritāti izskatās ļoti pozitīvi. Šeit jāpiezīmē, ka 2005. gada Panākumu izvērtējuma ziņojums pamatā aptvēra strukturālos un likumdošanas aspektus. Panākumu izvērtējuma starptautiskā darba grupa ierosināja, ka, neskatoties uz progresu, kas ir sasniegts diplomatzīšanas juridiskajā dimensijā, ir vēl daudz jādara, lai pārliecinātu visas ieinteresētās puses faktiski ieviest Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas principus augstskolās: ir jūtams, ka pastāv plaša starp izglītības ministru centieniem veicināt mobilitāti un diplomatzīšanu un individuālu mācībspēku akadēmisko autonomiju, kuri patur tiesības ārvalstīs apgūtos studiju kursu neatzīt. Tiek arī atzīts, ka Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas ratifikācija pati par sevi nevar nodrošināt diplomatzīšanu – tas prasa pieejas un attieksmes izmaiņas augstākās izglītības sistēmās.

Raugoties nākotnē, katrai dalībvalstij tika uzdots sagatavot rīcības plānu ārzemēs iegūtu kvalifikāciju atzīšanas procedūru kvalitātes uzlabošanai. Attiecībā uz Diploma pielikuma ieviešanu Panākumu izvērtējums nepieskārās ieviešanas procesa kvalitātei. ESIB savā pētījumā konstatēja, ka ne visas valstis ir sekojušas UNESCO/ Eiropas Padomes rekomendētajai Diploma pielikuma formai, kas tādā gadījumā mazina izsniegtā dokumenta lietderīgumu.

Diplomatizācijas aspekti Tendences IV ziņojumā

Tendences IV ziņojums (19) ļauj fiksēt noteiktas ieviešanas grūtības, kuras vai nu ir tiešā veidā saistītas ar kvalifikāciju un studiju kredītpunktu atzīšanu, vai arī ir saistītas ar diplomu caurskatāmības rīku – Diploma pielikuma un ECTS ieviešanu.

Grūtības ECTS ieviešanā augstskolās. Viena no ECTS pamatiezīmēm – kredītpunktu sasaiste ar studentu studiju slodzes apjomu, nevis ar mācībspēku kontaktstundām, vēl joprojām daudzās augstskolās ir problemātisks jautājums. Vienā no valstīm šķērslis kontaktstundu principa nomaīņai ar noslodzes principu ir pastāvošie ministru kabineta noteikumi. Palaikam augstskolas izsaka iebildumus pret ECTS kredītpunktu līmeņiem un ECTS atzīmju skalu. Dažos gadījumos augstskolas uzskatīja, ka ir grūtības piemērot kredītpunktus vienam un tam pašam studiju priekšmetam dažādās studiju programmās, tāpat dažos gadījumos tiek pausts uzskats, ka nav iespējams izmantot kredītu pārnesi, ja programmas apguve ir virzīta uz reglamentētu profesiju. Joprojām ir dzīvas senās (un daudzkārt atspēkotās) bažas par to, ka kredītpunktu ieviešana varētu rosināt studējošos vākt kredītpunktus jebkādos priekšmetos vai pārāk maz izvēlēties tādus priekšmetu kursus, kuri ir būtiski izvēlētai profesijai.

Diploma pielikums. Atbilstoši Tendences IV ziņojumam grūtības, par kurām augstskolas visbiežāk sūdzējās, bija saistītas ar: 1) tehniskas dabas problēmām, kas saistītas ar to, ka valsts mēroga vai augstskolas studējošo datu sistēma nesatur Diploma pielikumam nepieciešamo informāciju, 2) datu pārvaldes programmatisko nodrošinājumu, kas valstīs vēl nav pielāgots Boloņas procesa/ Diploma pielikuma prasībām, 3) nepieciešamību pēc papildus darba/ programmatūras pielāgošanas, lai apzinātu studējošā individuālo studiju gaitu, kā arī ar 4) augstām izmaksām, it īpaši tulkojot informāciju svešvalodā.

Var secināt, ka lielākā daļa problēmu ir saistītas ar nesakārtotu, decentralizētu datu glabāšanu fakultātēs/ augstskolās, kā arī ar pārāk vāju sadarbību starp akadēmisko personālu un studiju centrālo administrāciju.

Studiju periodu atzīšana mobilitātes programmās. Tendences IV ziņojums norāda uz gadījumiem, kuros augstskolas uzskata par pašsaprotamu laiku pa laikam atteikt studiju periodu atzīšanu, pat tad, ja ir parakstīts studiju līgums ar attiecīgo ārzemju augstskolu. Dažreiz studenti cieš no studiju periodu neatzīšanas tādēļ, ka viņu dzimtā *alma mater* uzskata savas sniegtās izglītības kvalitāti par augstāku nekā partneraugstskolā.

Kaut arī vairumā gadījumu zināms skaits kredītpunktu tika pārskaitīti bez problēmām, daudziem studentiem ir nācies sastapties ar cita veida grūtībām – kad viņu ārzemēs apgūtie studiju kursi tiek atzīti vienīgi kā “izvēles” vai “fakultatīvie” kursi, tā vietā, lai tos uzskatītu un ieskaitītu kā daļu no studiju programmas galvenajiem vai obligātajiem komponentiem.

Minētie Tendences IV ziņojuma slēdzieni skaidri atklāja gan ES studentu

apmaiņas programmu nosacījumu, gan Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas principu pārkāpumus. Tas vēl vairāk parāda, ka nākošajā Boloņas procesa periodā steidzami jāpievērš uzmanība Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas reālai ieviešanai nacionālajā un it īpaši augstskolu līmenī.

Ārvalstu grādu atzīšana. Salīdzinot Tendences IV ar Tendences III ziņojuma slēdzieniem, var konstatēt, ka aizvien vairāk augstskolu izmanto ENIC/NARIC nacionālos centrus kā informācijas avotu un atbalstu diplomatzīšanā. Tajā pašā laikā dažas valstis norāda, ka viņas uzticas tikai “atpazīstamām un uzticības cienīgām ārvalstu augstskolām”. Var pieņemt, ka “uzticamo” ārvalstu augstskolu saraksti varētu kalpot kā parocīgs orientējošu uzziņu avots, tomēr ir jāņem vērā fakts, ka agri vai vēlu rodas jautājums par principiem, kuri nosaka kādas ārvalstu augstskolas iekļaušanu vai neiekļaušanu šādā sarakstā. Tā kā šādi saraksti pastāv gan nacionālajā, gan pašu augstskolu līmenī, rodas jautājums arī par to, kādā veidā un vai vispār šie saraksti tiek atjaunoti un pārbaudīti. Izmantojot ENIC un NARIC tīklu kopīgi uzkrāto zināšanu bāzi un efektīvo divpusējo un daudzpusējo komunikāciju, augstskolām ir iespēja par katru konkrētu ārvalstu augstskolu īsā laikā iegūt uzticamu informāciju.

Dažās valstīs ir konstatēts augstskolu autonomijas trūkums, pieņemot diplomatzīšanas lēmumus, un dažās citās – tādu diplomatzīšanas procedūru izmantošanu kā “naturalizācija” vai “homoloģizācija”. Abi šie nosaukumi apliecina, ka attiecīgās procedūras ir virzītas uz ārzemju diploma pilnu sakritību ar vietējo. Tikko minētais Tendences ziņojuma secinājums norāda, ka pat dažas no valstīm, kuras ir parakstījušas un ratificējušas Lisabonas Diplomatzīšanas konvenciju, savā faktiskajā diplomatzīšanas praksē tās principus ignorē.

Boloņas semināra par diplomatzīšanu galarezultāti

Oficiālais Boloņas procesa seminārs “Grādu un studiju kredītpunktu sistēmas atzīšanas uzlabošana” tika noturēts Rīgā 2004. gada 3.-4. decembrī. Semināra secinājumi un rekomendācijas skāra virkni jautājumu par diplomatzīšanu un ar to saistītajiem jautājumiem, – sākot no Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas ieviešanas nacionālā līmenī un beidzot ar Eiropā izsniegto grādu pieņemšanas un atzīšanas veicināšanu citās pasaules daļās (10).

Lisabonas Konvencijas ieviešanas veicināšana nacionālā līmenī. Tika rasta stingra pārliecība, ka brīdī, kad tiek ratificēta Lisabonas Diplomatzīšanas konvencija, darbs nav pabeigts, bet ir tikai iesākts. Pastāvošās starptautiskās diplomatzīšanas likumiskais ietvars⁸, instrumenti caurskatāmībai un sasniegumi kvalitātes nodrošināšanā paši par sevi neatrisinās visas diplomatzīšanas problēmas. Konvencijai jābūt pilnībā iestrādātai valstu nacionālajā likumdošanā, augstskolu diplomatzīšanas praksē un nacionālajās kvalitātes nodrošināšanas sistēmās. Neiepriecina novērojums, ka vairākas valstis, kuras ir parakstījušas un ratificējušas Lisabonas konvenciju, savā nacionālajā likumdošanā vēl joprojām atrodas “nostrifikācijas” posmā. Konvencija paredz elastīgu attieksmi pret ārzemju kvalifikācijām un to atzīšanu, ja vien ārvalstu kvalifikācijai nav būtisku atšķirību, taču “nostrifikācija” pieprasa, lai ārzemju kvalifikācija būtu identiska tai kvalifikācijai, ar kuru tā tiek salīdzināta.

Studiju rezultātu pieeja. Uz studiju rezultātiem balstītas pieejas ieviešana ievērojami atvieglo darbu tiem, kuri ir iesaistīti diploma novērtēšanā. Diploma izvērtēšanā uzsvars no studiju procesa formālajiem rādītājiem (piem., studenta studiju slodze, resursu līmenis un pieejamība utt.) pārvietojas uz daudz precīzāk raksturojošu studiju

rezultātos fokusētu pieeju (ar mērķi noskaidrot, ko students spēj darīt pēc programmas sekmīgas apguves). Pāreja uz studiju rezultātos balstītu pieeju augstākās izglītības programmās veicinās gan tradicionālo diplomu/ grādu, gan arī transnacionālās izglītības kvalifikāciju, kopīgo grādu un mūžizglītībā iegūtu kvalifikāciju atzīšanu. Uzsvēra pārbīde uz to, ko kvalifikācijas ieguvējs spēj darīt, nāk par labu gan studējošajiem, gan darba devējiem, kuri iegūst plašāku informāciju par to, kādas kompetences un prasmes piedāvā konkrētā kvalifikācija. Kad studiju programmas moduļi vai priekšmetu kursi ir aprakstīti ar iegūstamajiem studiju rezultātiem, kļūst daudz vieglāk tos adekvāti izprast, palielinās kvalifikāciju caurskatāmība, kas palīdz diploma izvērtēšanas gaitā. Studiju rezultātos balstīta pieeja veicina arī darbavietās un mūžizglītības ceļā apgūtā izvērtēšanu un atzīšanu.

Kvalifikāciju ietvarstruktūras un diplomatzīšana. Seminārs apkopoja potenciālos ieguvumus, ko varētu sniegt kvalifikāciju ietvarstruktūru izveide. Paredzams, ka KI ieviešana:

- uzlabos kvalifikāciju caurskatāmību, atvieglojot augstskolām un citām ieinteresētajām pusēm diploma izvērtēšanu un tādējādi veicinot, ka pieņemtie diplomatzīšanas lēmumi ir daudz adekvātāki;
- radīs kopīgu valodu un metodoloģiju, kas starptautiskā līmenī veicinās diplomu atzīšanu un savstarpējo sapratni dažādu izglītības sistēmu starpā;
- veicinās kredītpunktu piešķiršanu par iepriekšēju pieredzē apgūtu izglītību (APEL) un mūžizglītības atzīšanu dažādu valstu starpā;
- vienkāršos studiju programmu savstarpējo izpratni un radīs kopējus atskaites punktus, tādējādi veicinot programmu savietojamību valstu starpā;
- sekmēs Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas (25) un Labās prakses kodeksa transnacionālās izglītības sniegšanai (26) (*the Code of Good Practice for Transnational Education Providers*) atbilstīgu izmantošanu;
- atvieglēs ENIC-NARIC diplomatzīšanas tīklu darbu;
- saistīs ECTS ar studiju rezultātiem un kredītpunktu līmeņiem, tādējādi padarot to efektīvāku;
- ļaus augstskolām un diplomatzīšanas speciālistiem pāriet no neprecīziem izvērtējumu indikatoriem, kuri balstās uz formālajiem rādītājiem (studējošo uzņemšanas kritēriji, studiju ilgums, kvalifikāciju nosaukumi, studijās pavadītie gadi/stundas), tā vietā pievēršoties studiju rezultātiem, tādējādi realizējot pāreju no studiju procesa ieejas parametru uz izejas parametru/ rezultātu mērījumiem.

KI ieviešana ir gan jauns darbs, kas jāpaveic, gan arī iespēja uzlabot diplomu savstarpējo atzīšanu Eiropā. Kvalifikāciju ietvarsistēmām neapšaubāmi piemīt potenciāls uzlabot diplomatzīšanas procesa skaidrību, precizitāti un objektivitāti, to izveide radīs kopējus atskaites punktus, kuri palīdzēs pieņemt arugmentētus diplomatzīšanas lēmumus. Palielināta caurskatāmība veicinās arī lielāku uzticību nacionālo izglītības sistēmu starpā. Tajā pat laikā jāņem vērā, ka KI ieviešana arī parādīs, ka valstu starpā pastāv lielas atšķirības studiju rezultātos, tādējādi norādot uz problēmām, kuras ir turpmāk jārisina.

Eiropas Kredītpunktu pārnese un uzkrāšanas sistēma. ECTS kredītpunktiem ‘reālajā pasaulē’ jābūt izteiktiem saistībā ar studiju rezultātiem un kredītpunktu līmeņiem. Kredītpunktiem jāklūst par līdzekli taisnīgai un pamatotai diplomu

izvērtēšanai, balstot atzīšanu studiju rezultātos. Īpaši liela nozīme studiju rezultātiem ir, piešķirot kredītpunktus par darbā vai iepriekšējā pieredzē apgūto izglītību (APEL).

Transnacionālā izglītība (TNI). Seminārs atbalstīja tolerantas pieejas veidošanu pret godprātīgu transnacionālo izglītību, radot oficiālas atzīšanas iespējas gan TNI sniedzējiem, gan arī piešķirtajām kvalifikācijām. Ir nepieciešami koordinētāki pasākumi, lai ierobežotu “grādu dzirnavas” (*degree mills*) un nelegāli darbojošās TNI iestādes. Dažas no šīm problēmām palīdzēs atrisināt KI, radot efektīvus veidus TNI sniedzēju akreditēšanai/ atzīšanai.

Eiropas kvalifikāciju atzīšana citās pasaules daļās. Mērķis vairot Eiropas augstākās izglītības telpas konkurētspēju un pievilcību pasaules līmenī var tikt sasniegts tikai tad, ja Eiropas augstskolu piešķirtās kvalifikācijas tiek atzītas arī ārpus Eiropas, kas savukārt diez vai notiks, kamēr pastāvēs grūtības to atzīšanai pašu Eiropas valstu starpā.

Citas pasaules daļas ir ieinteresētas Eiropas reformu procesā, tomēr jāatzīst, ka tas, kā ārpus Eiropas tiek uztverti “Boloņas grādi”, ne vienmēr izskatās iedvesmojoši. Konkrēti runājot, ir manāmi signāli, kuri norāda, ka dažās valstīs citās pasaules daļās ir grūtības jauno Eiropas 180 kredītpunktu jeb 3-gadīgo pirmā līmeņa cikla grādu atzīšanā. Rīgas semināra diskusijas, ieskaitot Ziemeļamerikas pārstāvju viedokļus, skaidri parādīja, ka steidzami ir jāuzsāk gan informācijas kampaņa ar mērķi izskaidrot notikumus Eiropas grādu sistēmā, gan aktīvu dialogu ar citām pasaules daļām. Šāds dialogs ir uzsācies un tas jau ir devis pirmos rezultātus – 2006. gadā Boloņas procesa ekspertī daudz kārt ir aicināti skaidrot Boloņas procesu un tā radītās grādu sistēmu pārmaiņas gan ASV, gan Kanādā, gan Latīņamerikā, Austrālijā un citur pasaulē.

Semināra rekomendācijas. Diplomatzīšanas seminārs Rīgā izstrādāja vairākas dažādu pakāpju rekomendācijas atkarībā no ieinteresēto pušu vajadzībām. Galveno ieteikumu kopsavilkums ir šāds:

- Valstīm jāveic grozījumi nacionālajā likumdošanā līmenī, lai tajā iekļautu Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas principus un radītu likumdošanas bāzi šo principu faktiskai ieviešanai visos nepieciešamajos līmeņos.
- Valstīm ir jāveic Lisabonas Diplomatzīšanas konvencijas ieviešanas pārraudzība, lai galarezultātā nodrošinātu godīgu un vienlīdzīgu izturēšanos pret diplomu atzīšanas prasītājiem gan diplomatzīšanas centros, gan augstskolās.
- Augstskolām ir vairāk jāpārņem ENIC/NARIC centru pieredze un uzkrātās zināšanas diplomatzīšanas jomā, lai nodrošinātu adekvātu informāciju diplomatzīšanas lēmumu pieņemšanai augstskolu līmenī. Augstskolām jāveido sava diplomatzīšanas politika un procedūras, kā arī savā iekšienē jāizplata informācija par diplomatzīšanas juridiskajiem pamatdokumentiem un veiksmīgāko diplomatzīšanas pieredzi fakultāšu un studiju programmu līmenī.
- Ir tālāk jānostiprina sadarbība diplomatzīšanas un KN centru tīklu starpā.
- ENIC un NARIC tīkliem nākotnē ir jāmeklē veidi, kā izmantot topošās nacionālās KI un Eiropas aptverošo KI, un studiju rezultātos balstīto pieeju diplomatzīšanas procesa uzlabošanā, tajā skaitā mūžizglītības un citu netradicionālo kvalifikāciju atzīšanu, un kā kvalifikāciju ietvarstruktūras saistīt ar LDK un to papildinošo starptautisko diplomatzīšanas dokumentu kopumu.
- Jāveic efektīvi pasākumi, lai netradicionālās izglītības sniedzējiem radītu pieeju kvalitātes novērtēšanai un valstiskai atzīšanai.

- Eiropas mērogā jāuzsāk kampaņa ar mērķi sniegt citām pasaules daļām adekvātu informāciju par Boloņas procesu. ENIC un NARIC tīklojumiem ir jāuzņemas aktīva loma šajā informācijas kampaņā, izmantojot savus sen iedibinātos kontaktus un informācijas apmaiņas kanālus ar citām pasaules daļām.

Bergenā Ministru konference – lēmumi un turpmākās prioritātes

Lēmumi, balstīti 2002.-2005. gada prioritāšu jomās

Bergenā konferencē 2005. gada 19.-20. maijā Eiropas ministri izvērtēja 2003.-2005. gada rezultātus un pieņēma konkrētus lēmumus attiecībā uz tālākām prioritātēm un darbību nākotnē. Bergenā komunikē izglītības ministri precizēja, kurām darbības jomām tiks pievērsta galvenā uzmanība līdz 2007. gada Panākumu izvērtējumam pirms ministru kārtējās tikšanās 2007. gadā Londonā.

Pieņemtie lēmumi ir atspoguļoti Eiropas Augstākās izglītības ministru Bergenā konferences komunikē (17). Attiecībā uz 2003. gada Berlīnes konferencē nospraustajām prioritāšu jomām lēmumi bija sekojoši.

Grādu sistēma. Ministri apstiprināja Aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru Eiropas Augstākās izglītības telpai tajā veidā, kā tā ir atspoguļota darba grupas izstrādātajā ziņojumā (21). Ministri uzņemas savās valstīs izstrādāt ar EAIT aptverošo ietvarstruktūru savietojamas nacionālās KI, uzsākot darbu pie to izveides līdz 2007. gadam un pabeidzot to 2010. gadā. Ministri uzdeva Boloņas procesa starptautiskajai darba grupai atspoguļot nacionālo KI ieviešanu Panākumu izvērtējuma ziņojumā 2007. gadā ministru konferencei Londonā. Ministri kopīgi uzsvēra nacionālo un Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūru veidošanos kā jaunu iespēju mūžizglītības tālākai integrēšanai augstākajā izglītībā. Viņi uzsvēra nepieciešamību, izmantojot studiju rezultātus balstītu pieeju, pilnībā saistīt ar Eiropas Augstākās izglītības telpas aptverošo KI arī doktora līmeņa kvalifikācijas.

Jāņem vērā, ka daļā Eiropas valstu KI un studiju rezultātu jēdzieni ir labi saprotami un ir kļuvuši par ‘dienišķo maizi’, savukārt citās valstīs augstskolas tikai ir sākušas ar šiem jēdzieniem un pieejām iepazīties. Tas nozīmē, ka, lai nodrošinātu KI ieviešanu, daudzās valstīs būs nepieciešami apmācības pasākumi.

Kvalitātes nodrošināšana. Bergenā komunikē ministri, pirmkārt, mudināja augstskolas turpināt savus iekšējos pūliņus kvalitātes pilnveidē. Tālāk ministri:

- pieņēma standartus un vadlīnijas kvalitātes nodrošināšanai Eiropas Augstākās izglītības telpā (20), kā arī ietvēra šo standartu un vadlīniju ieviešanas procesa atspoguļojumu 2007. gada Panākumu izvērtējuma ziņojumā;
- apstiprināja, ka jāveic pašu kvalitātes nodrošināšanas aģentūru ārējs novērtējums (*peer review*);
- atbalstīja principu par vienotu Eiropas kvalitātes nodrošināšanas aģentūru reģistru. Lai novērstu dažu valstu bažas par sekām, kādas varētu būt vienota reģistra ieviešanai, ministri nolēma balstīt aģentūru uzņemšanu reģistrā uz nacionāli organizētiem novērtējumiem. Tomēr jāņem vērā, ka šādu reģistru nedrīkst izveidot sasteigti. Ņemot vērā iespējamās problēmas, uz kurām pirms Bergenā ministru tikšanās norādīja atsevišķas valstis, ministri Bergenā komunikē uzdeva ENQA sadarbībā ar EUA, EURASHE un ESIB tālāk izstrādāt reģistra ieviešanas praktisko

pusi un caur Boloņas procesa starptautisko darba grupu ziņot par rezultātiem. Tādā veidā vienotu Eiropas nacionālā novērtējumā balstītu kvalitātes aģentūru reģistru ministri varēs izveidot savā nākošajā tikšanās reizē Londonā 2007. gadā.

Grādu un studiju periodu atzīšana. Izstrādājot Bergenā komunikē, ministri ņēma vērā gan Panākumu izvērtējuma rezultātus, gan situācijas analīzi par individuālo kvalifikāciju atzīšanu (Boloņas procesa seminārs “Diplomatizācijas sistēmas uzlabošana” (10), ENIC un NARIC tīklu kopējais Strasbūras paziņojums (26)). Savā Bergenā komunikē ministri:

- mudināja valstis, kuras vēl nav ratificējušas Lisabonas Diplomatizācijas konvenciju (25), to ratificēt bez kavēšanās;
- apņēmas nodrošināt LDK principu pilnīgu ieviešanu, un, kur tas nepieciešams, šo principu iekļaušanu nacionālajā likumdošanā;
- nolēma savās valstīs veidot pasākumu plānus ārvalstu kvalifikāciju atzīšanas uzlabošanai, nosakot, ka šie plāni kļūs par katras valsts nacionālā ziņojuma sastāvdaļu nākošajai Ministru konferencei 2007. gadā.

Diplomatizācijas jautājumus ir jāietver 2007. gada Panākumu izvērtējuma ziņojumā, atspoguļojot LDK principu faktisko ieviešanas līmeni esošajās dalībvalstīs, ietverot arī izmaiņas nacionālajā likumdošanā.

Prioritāšu jomas un izaicinājumi nākamajam periodam

Papildus trim starpposma prioritātēm – grādu struktūrai, kvalitātes nodrošināšanai un diplomatizācijai, par kurām ministri bija pārliecināti, ka to ieviešana 2007. gadā lielā mērā tiks pabeigta, Bergenā komunikē III sadaļā *Tālākie uzdevumi un prioritātes* ir fiksētas vēl četras jomas: zinātne (konkrēti doktora līmeņa studijas), mobilitāte, Boloņas procesa sociālā dimensija un Boloņas procesa ārējā dimensija.

Augstākā izglītība un zinātne. Ministri uzsvēra to, ka tālāki centieni strukturālu izmaiņu ieviešanā grādu sistēmā un kvalitātes uzlabošanā nav atraujami no centieniem stiprināt zinātni un inovāciju un ka labāku rezultātu sasniegšanai ir nepieciešams stiprināt sinerģiju starp Eiropas Augstākās izglītības telpu un Eiropas Zinātnes telpu.

Ministri uzsvēra vairākus būtiskus aspektus attiecībā uz doktora grādu citu augstākās izglītības kvalifikāciju vidū. Ministri pilnībā atzina, ka doktorantūras programmu būtiskākā sastāvdaļa ir jaunu zināšanu radīšana patstāvīgu pētījumu rezultātā.

Sekojoš Zālburgas semināra ieteikumiem (4) par doktora grādiem, ministri uzsvēra nepieciešamību nodrošināt labāku doktorantu zinātnisko vadību un doktorantūras programmu lielāku strukturētību. Zālburgas seminārs bija tikai pirmais solis doktora līmeņa studiju praktiskā iekļaušanā Boloņas procesā, taču tas atstāja arī virkni neatbildētu jautājumu, tādēļ ministri uzdeva sagatavot ziņojumu par doktorantūras programmu pamatprincipu tālāku attīstību un to iesniegt 2007. gadā.

Savā Bergenā komunikē ministri ietvēra vairākus būtiskus punktus attiecībā uz doktorantūras programmām. Ministri:

- uzsvēra, ka doktora līmeņa kvalifikācijas pilnībā jāsaista ar Eiropas Augstākās izglītības telpas aptverošo kvalifikāciju ietvarstruktūru, izmantojot studiju rezultātos balstītu pieeju;
- noteica, ka trešā cikla programmu normālā studiju slodze ir izpildāma 3-4 gados pilna laika studiju;

- saistīja doktorantūras programmas ar doktora grāda ieguvēju nodarbinātību, – lai nodrošinātu tiem nodarbinātības iespējas arī ārpus augstākās izglītības sektora;
- uzsvēra starpdisciplināro studiju un vispārējo pamatprasmju attīstības nozīmību doktorantūras programmās.

Sociālā dimensija. Kas attiecas uz Boloņas procesa principu reālu ieviešanu, ir redzams, ka daudzās valstīs Boloņas procesa sociālajai dimensijai joprojām netiek pievērsta pietiekosa uzmanība un nenotiek konkrētas darbības stāvokļa uzlabošanai. Ir saprotams, ka ministri, kuri ir atbildīgi par augstākās izglītības jautājumiem, nevar vieni paši pieņemt tālejošus lēmumus sociālās dimensijas jomā, jo darbība šo lēmumu īstenošanai prasa lielus budžeta izdevumus un tādējādi nepieciešams atbalsts no attiecīgās valsts valdības kopumā.

Bergenā ministri tādēļ aprobežojās ar to, ka atkārtoti uzsvēra, ka sociālā dimensija ir EAIT neatņemama sastāvdaļa un arī nepieciešams nosacījums tās pievilcībai un konkurētspējai. Ministri vēlreiz apstiprināja savu apņemšanos padarīt kvalitatīvu augstāko izglītību pieejamu visiem, lai studējošie varētu sekmīgi pabeigt studijas un viņu sociālā vai ekonomiskā izcelsme tiem neradītu šķēršļus.

Ministri arī uzsvēra, ka, lai paplašinātu piekļuvi augstākajai izglītībai, blakus tīri finansiālam atbalstam nepieciešama arī studiju un karjeras konsultācija un vadība.

Jāatzīmē, ka ministri uzdeva apkopot informāciju par sociālo dimensiju un ietvert to turpmākajos Panākumu izvērtējuma ziņojumos.

Mobilitāte. Viens no Boloņas procesa galvenajiem mērķiem joprojām ir studentu un mācībspēku mobilitātes veicināšana visu procesa dalībvalstu starpā. Attiecībā uz studējošo un mācībspēku mobilitāti noteicošais aspekts ir finansējums. Eiropas izglītības ministri ir vienojušies, ka, lai veicinātu mobilitāti, viņiem ir jānodrošina stipendiju un kredītu portabilitāte, lai mobilitātē iesaistītajiem studentiem, dodoties uz citu valsti, būtu iespējams ņemt līdzi gan stipendijas, gan kredītus. Zināmas problēmas šajā aspektā rada Eiropas Tiesas spriedums studenta Bidara lietā (C-209/03), jo tas rada iespēju ārvalstu studentiem pieprasīt stipendijas no tās valsts, uz kuru tie ir atbraukuši studēt. Šāda notikumu attīstība rada bažas tajās valstīs, kurās stipendijas ir lielākas, jo tas var novest pie sava veida “izglītības tūrisma” uz šīm valstīm. Šī jautājuma juridiskā puse joprojām tiek skaidrota.

Ministri Bergenā atkārtoti apstiprināja savu sākotnējo apņemšanos veicināt stipendiju un kredītu portabilitāti, ja nepieciešams, veicot arī kopīgus pasākumus, kas ļautu mobilitātei Eiropas Augstākās izglītības telpā kļūt par realitāti. Viņi arī apņēmās intensīvāk darboties, lai veicinātu vīzu un darba atļauju izsniegšanu un rosinātu studējošo daļību mobilitātes programmās.

Eiropas Augstākās izglītības telpas pievilcība un sadarbība ar citām pasaules daļām. Vēl viens būtisks jautājums, kuram līdz šim Boloņas procesā nav pietiekami pievērsta uzmanība, ir šī procesa ārējā dimensija. Ministri Bergenā vēlreiz uzsvēra, ka Eiropas Augstākās izglītības telpai jābūt atvērtai un tai jāklūst pievilcīgai citām pasaules daļām, un ka tie saredz Eiropas Augstākās izglītības telpu kā partneri izglītības sistēmām citos pasaules reģionos, šajā sadarbībā veicinot līdzsvarotu studējošo un mācībspēku apmaiņu un sadarbību augstskolu starpā. Ministri uzsvēra dažādu kultūru savstarpējās izpratnes un savstarpējās cieņas nozīmi, kā arī nepieciešamību vairo Boloņas procesa izpratni citos kontinentos un nepieciešamību veidot dialogu kopīgu interešu jomās. Lai to veicinātu, Eiropai jādalās savā reformu procesu pieredzē ar kaimiņu reģioniem. Ministri uzdeva Boloņas procesa starptautiskajai darba grupai

izstrādāt Eiropas Augstākās izglītības telpas ārējās dimensijas stratēģiju.

2007. gada Panākumu izvērtējums – kuri aspekti tiks vērtēti?

Ministri Bergenas komunikē noteica, ka izvērtēšanas process jāturpina grādu sistēmas, kvalitātes nodrošināšanas un grādu un studiju periodu savstarpējas atzīšanas jomās un ka līdz 2007. gadam reformu realizācija šajās trijās starpposma prioritārajās jomās tiks kopumā pabeigta.

Ministri uzdeva Boloņas procesa starptautiskajai darba grupai paplašināt panākumu izvērtēšanas procesu un par to ziņot nākošajai ministru konferencei. Konkrēti tiks vērtēts progress:

- ENQA izstrādāto kvalitātes nodrošināšanas standartu un vadlīniju ieviešanā;
- nacionālo kvalifikāciju ietvarstruktūru izveidē;
- kopīgo grādu, tajā skaitā doktora līmeņa grādu piešķiršanā un to atzīšanā;
- elastīgu studiju iespēju radīšanā augstākajā izglītībā, ieskaitot procedūras iepriekš apgūtas izglītības (APEL) izvērtēšanai un kredītpunktu piešķiršanai par to.

Ministri papildus uzdeva Boloņas procesa starptautiskajai darba grupai līdz nākošajai konferencei sagatavot salīdzināmus datus par mācībspēku un studējošo mobilitāti, ka arī par mācībspēku un studējošo sociālo un ekonomisko situāciju procesa dalībvalstīs. Šie dati kalpos par pamatu tālākajā progresa izvērtēšanā, tajā skaitā, attiecībā uz sociālo dimensiju.

Dažas pārdomas, raugoties uz tuvojošos 2010. gadu

Bergenas komunikē noslēdzošajā daļā ministri formulēja sekojošus principus:

- Eiropas Augstākās izglītības telpai jābalstās kvalitātes un caurskatāmības principos;
- Eiropas Augstākās izglītības telpas būtiskas sastāvdaļas ir arī Eiropas aptverošā kvalifikāciju ietvarstruktūra, visu pušu akceptētie Eiropas standarti un vadlīnijas kvalitātes nodrošināšanai, un likumdošanas instrumenti grādu un studiju periodu atzīšanai;
- Eiropas Augstākās izglītības telpa ir strukturēta trijos ciklos, un katram no tiem ir uzdevums panākt, lai studējošais tiktu sagatavots gan darba tirgum, gan savas kompetences tālākai pilnveidei un būtu aktīvs pilsonis;
- veidojot zināšanu sabiedrību, vienlaikus jāsaudzē mūsu kopējais bagātais vēstures mantojums un kultūru daudzveidība;
- nepieciešams arī turpmāk mūsdienu sarežģītās sabiedrības apstākļos uzturēt spēkā principu, ka augstākā izglītība atrodas sabiedrības atbildības sfērā;
- jāpanāk, lai augstskolas baudītu autonomiju un noturīgu finansējumu, kas tām nepieciešams, lai spētu ieviest reformas.

Visbeidzot, Boloņas procesam pakāpeniski pietuvojoties savam galamērķim – Eiropas Augstākās izglītības telpas izveidei – ministri vienojās, ka ir jāapspriež, kādi pasākumi veicami, lai atbalstītu turpmāko attīstību pēc 2010. gada un aicināja Boloņas procesa starptautisko darba grupu veikt šo aspektu padziļinātu izpēti.

ATSAUCES

- ¹ 2005. gada Nacionālie ziņojumi par Boloņas procesa ieviešanu ir atrodamī: http://www.aic.lv/bolona/Bologna/Reports/index_COUNTR2005.htm
- ² Visu EUA Tendences un mācīšanās struktūras augstākajā izglītībā sērijas ziņojumu no Tendences I līdz Tendences IV pilns teksts ir apkopots elektroniskā izdevumā un ir atrodams: <http://www.aic.lv/bolona/acebook/index.htm>
- ³ Visu Boloņas procesa oficiālo semināru secinājumi, rekomendācijas un gala ziņojumi ir apvienoti elektroniskā izdevumā, kurš ir atrodams: <http://www.aic.lv/bolona/acebook/index.htm>
- ⁴ 2006. gada 28. aprīlī Rīgā notika starptautisks apmācības seminārs par studiju rezultātu un kvalifikāciju ietvarstruktūru izmantošanu, semināra materiālus skat.: <http://www.aic.lv/LO>
- ⁵ Sīkāka informācija par kvalifikāciju ietvarstruktūru atspoguļojumu Diploma pielikumā ir atrodama: http://www.aic.lv/bolona/Dipl_Sup/index.htm
- ⁶ Latvijā īsā cikla studijas šajā izpratnē realizē koledžas.
- ⁷ Sīkāka informācija par kvalifikāciju ietvarstruktūru atspoguļojumu Diploma pielikumā ir atrodama: http://www.aic.lv/bolona/Dipl_Sup/index.htm
- ⁸ Kompendijs, kurš satur Lisabonas Diplomatzīšanas konvenciju un citus starptautiskus tiesiskus dokumentus, kuri attiecas uz diplomatzīšanu un kuri ir pieņemti kā atbilstoši Lisabonas konvencijas ietvarstruktūrai, ir atrodams: <http://www.aic.lv/bolona/acebook/index.htm>

BIBLIOGRĀFIJA

- (1) *Bologna Process Stocktaking*. (2005) Report to the Bergen Ministerial conference, Bergen, 106 p. Available: http://www.bologna-bergen2005.no/Bergen/050509_Stocktaking.pdf
- (2) *Recommendations of the Bologna Seminar on "Using learning outcomes"*, Edinburgh, 1-2 July, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Edinburgh/index.htm
- (3) Bergan, S. (2005) *Final report of the Bologna Seminar on "Qualifications Frameworks"*, København, 13-14 January, 2005, 26 p. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Copenh2005/050113-14_General_report.pdf
- (4) *Conclusions and recommendations of the Bologna Seminar on "Doctoral Programmes for the European Knowledge Society"*, Salzburg, 3-5 February, 2005. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Salzburg/index.htm
- (5) Rustad, S. (2004) *Final report of the Bologna Follow-up Seminar on "Bachelor's Degree: What Is It?"*, St. Petersburg, 25-26 November, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Petersb/index.htm
- (6) Zgaga, P. (2004) *Final report of the Bologna Follow-up Seminar on "Joint degrees – further development"*, Stockholm, May 6-7, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Stockh_JD/index.htm
- (7) *Conclusions and recommendations of the Bologna Seminar on "Challenges of e-learning and distance education"*, Ghent, 4-5 June, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Ghent/index.htm

- aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/ghent/index.htm
- (8) *Conclusions of the Bologna process Seminar on "Methodological common Instruments for Assessment and Accreditation in the European Framework"*, Santander, Spain, 28-30 July, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Santander/index.htm
 - (9) *Conclusions of the official Bologna Seminar on "Cooperation between accreditation committees/agencies"*, Warsaw, Poland, 14-16 February, 2005. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Warsaw_acr/index.htm
 - (10) Adam, S. (2004) *Final report of the official Bologna Seminar on "Improving the Recognition System of Degrees and Periods of Studies"*, Riga, Latvia, 3-4 December, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Riga/index.htm
 - (11) Zgaga, P. (2004) *Final report of the official Bologna Seminar on "Designing policies for mobile students"*, Noordwijk, the Netherlands, 10-12 October, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Noordwijk/index.htm
 - (12) Vukasović, M. (2004) *Final report of the official Bologna Seminar on "Employability in the context of the Bologna Process"*, Bled, Slovenia, 22-23 October, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Bled/index.htm
 - (13) *Recommendations of the official Bologna Seminar "Public Responsibility for Higher Education and Research"*, Strasbourg, 23-24 September, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Strasbourg/index.htm
 - (14) Stasna, V. (2005) *Final report of the official Bologna Seminar "The social dimension of the European Higher Education Area and World – Wide Competition"*, Paris, January 27-28, 2005. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Sorbonne/index.htm
 - (15) *Recommendations of the official Bologna Seminar on "New Generations of Policy Documents and Laws for Higher Education: Their Thrust in the Context of the Bologna Process"*, Warsaw, 4-6 November, 2004. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bol_semin/Warsaw/index.htm
 - (16) Nyborg, P. (2005) *"From Berlin to Bergen" – General Report of the Bologna Follow-up Group to the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education*, Bergen, 19-20 May, 2005, 56 p. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bergen_conf/Reports/050503_General_rep.pdf
 - (17) *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May, 2005, 9 p. Available: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/030919Berlin_Communique.PDF
 - (18) *Realising the European Higher Education Area*. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September, 2003, 9 p. Available: http://www.bologna-berlin2003.de/en/communiqu_minister/index.htm; <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Communique1.pdf>
 - (19) Reichert, S. & Tauch, C. (2005) *Trends IV: European Universities Implementing Bologna*. Brussels: EUA, 64 p. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bergen_conf/Reports/050425_EUA_TrendsIV.pdf

- (20) *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. (2005) European Association for Quality Assurance in Higher Education, Helsinki, 41 p. Available: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf
- (21) *A framework of qualifications for the European Higher Education Area*. (2005) Bologna working group on Qualifications frameworks, Copenhagen, 200 p. ISBN 87-91469-54-6. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Bergen_conf/Reports/EQFreport.pdf
- (22) *Towards the European Higher Education Area. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education* in Prague on May 19th, 2001, 4 p. Available: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Prague_communicuTheta.pdf
- (23) Rauhvargers, A. (2002) Joint degree study. In: Tauch, C. & Rauhvargers, A. *Survey on joint degrees and master degrees in Europe*. Geneva: European University association, pp. 27-43. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Reports/research/join_mas.pdf
- (24) *Council of Europe/UNESCO Recommendation on the recognition of joint degrees*, Adopted June 9, 2004, 14 p. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Recognition/leg_aca/RecJDand_ExpM.pdf
- (25) *Council of Europe/UNESCO Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region*, Lisbon, April 11, 1997, 25 p. Available: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Lisbon_convention.pdf
- (26) *Strasbourg statement on the recognition issues in the European Higher Education Area*. (2004) Adopted by the ENIC and NARIC networks at their 11th joint meeting in Strasbourg, 7-8 June, 2004. 7 p. Available: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/Bologna/Statem/ENICStrasStat.pdf

Developments of the European Higher Education Area: Stocktaking Until 2005

Summary

In their Berlin Communiqué of 20 September, 2003 European ministers responsible for higher education requested to undertake a stocktaking exercise up to 2005 on the progress made in the three priority action lines of the Bologna Process (regarding their expectations for progress in creation of the European Higher Education Area) – quality assurance, two-cycle degree system and recognition of study degrees and periods.

Results in the interim priority areas between 2003-2005 Ministerial Meetings can be seen: 1) from the findings of the Stocktaking report which was presented to the Ministerial Meeting in Bergen on May 19-20, 2005 (1); from Trends IV report (19), which is the fourth report in the EUA series of *Trends and Learning Structures in Higher Education* reports reflecting on the Bologna process; from other reports and results of the appropriate Bologna official seminars. Trends IV report has been

undertaken through extensive field research, with 62 site visits to universities in 29 European countries.

The Bologna follow-up programme for 2003-2005 period included fourteen official Seminars related to different Bologna process aspects: on degree structure (2, 3); on doctoral programmes (4); on further clarification of bachelor's degree (5); on new developments with regard to joint degrees (6); on e-learning and distance education (7); on quality assurance and accreditation (8, 9); on recognition (10); on mobility (11); on employability (12); on public responsibility for higher education (13); on the social dimension of the EHEA (14) and on the new generation of higher education legislation (15). The results of these Seminars have been summarized in the 2005 Bologna Secretariat General report (16) by Per Nyborg and the most important recommendations have been taken up by the ministers in their Bergen Communiqué (17).

First stocktaking was done on **Quality Assurance**. Ministers in Bergen conference provided for developing such QA systems where the primary QA is carried out through the internal QA mechanisms inside the educational institutions. They stressed the need to develop mutually shared criteria and methodologies of QA, and agreed that by 2005 national QA systems should include: 1) a definition of the responsibilities of the bodies and institutions involved; 2) evaluation of programmes or institutions, including internal assessment, external review, participation of students and the publication of results; 3) a system of accreditation, certification or comparable procedures; and 4) international participation, co-operation and networking.

The main findings of Stocktaking exercise regarding QA were that in most of countries (22 of 29) a QA system is in operation at national level, it is applied throughout higher education and there is a clear definition of the responsibilities of agencies and institutions. *Key elements of evaluation systems* are: internal assessment, external review, publication of results, participation of students and international participation. But establishing external QA systems is not enough – the ultimate success of ensuring quality higher education relies on the willingness of institutions, their staff and their students to embrace systematic QA.

The results of Trends IV show that the level of activity regarding internal quality processes at higher education institutions has clearly grown in all parts of Europe. Where the internal quality culture is well established, external QA is often seen as a bureaucratic burden of limited use for institutional development. Institutions find that a well developed internal quality culture should be associated with a light external quality approach. Trends IV research also found clear evidence that success in improving quality within institutions is directly correlated with the degree of institutional autonomy – institutions which display the greatest ownership for internal quality processes are also those with the most functional autonomy.

Two of the official Bologna seminars of the period 2003-2005 were related to QA/ accreditation. The first (8) reconfirmed that the networks of agencies will have an important role to play in the establishment of common accreditation criteria and methodologies that may lead to the mutual recognition of their decisions. A need for active participation of governments, higher education institutions, quality agencies, teachers and students to establish an effective culture of quality was also underlined. Second seminar concerning accreditation and cooperation of accreditation agencies (9) specified the types of cooperation necessary for mutual recognition of accreditation

decisions, e.g.: regular sharing of information with regard to education and accreditation systems, mutual visits, and joint training of experts.

ENQA in cooperation with EUA, EURASHE and ESIB worked out also standards and guidelines for QA (20). Their report provides three sets of standards and guidelines: for the internal QA of the institutions, for the external QA of higher education, and for the QA agencies. It is supposed that, when the recommendations on standards and guidelines are implemented, the use of agreed standards and guidelines will improve the consistency of QA across the EHEA and provide common reference points to universities and to QA agencies.

Secondly stocktaking was done on **Degree System**. In their Berlin communiqué (18) ministers have made following decisions: 1) implementation of the two-cycle degree system has to be at least started by 2005; 2) doctoral level was included as the third cycle in the Bologna Process with a view of strengthening the role of research and research training, increasing mobility at the doctoral and postdoctoral levels and cooperation of institutions concerned in doctoral studies and the training of young researchers; 3) ministers called to elaborate national frameworks of comparable and compatible qualifications, which should describe qualifications in terms of workload, level, learning outcomes, competences and profile; 4) a commitment was made to elaborate a more general overarching framework of qualifications for the EHEA that would be suitable to accommodate the national frameworks and serve as a reference at interpreting the qualifications between higher education systems.

Analysis of the national reports was done also with regard to joint degrees and it allowed making the main following conclusions: 1) majority of the countries have analyzed their legislation with regard to JD, 2) 6 countries have recently amended their legislation with regard to JD and another 6 are preparing amendments, 3) in most countries at least establishing of joint programmes and award of double degrees is or will very soon be possible; 4) it seems that “real” JD awarded jointly by several partner institutions are now emerging, yet the most widespread way of awarding still is double degree, 5) student mobility and joint curriculum are the most characteristic features of JD while teacher mobility, joint admission and joint examinations seem to be less widespread. In June 2004 international legal document – the Council of Europe/ UNESCO Recommendation on the Recognition of Joint degrees (24) was adopted.

The success in these areas is reflected in the Stocktaking report (1), Trends IV (19) report, report of the Bologna working group on qualifications frameworks (21) and in the results of the official Bologna seminars on Using Learning Outcomes (2) and Frameworks of Qualifications (3), doctoral studies (4), further clarification of bachelor's degree (5).

Thirdly stocktaking was done on **Recognition**. Ministers underlined the importance of the Lisbon Recognition Convention and stated that it should be ratified by all participating countries which are done only in 34 countries. Secondly, ministers stated that every student graduating as from 2005 should receive the Diploma Supplement automatically and free of charge and that diploma supplement should be issued in a widely spoken European language that in 2005 was done within 17 countries. Finally, they called countries to make appropriate use of the ECTS credits; in 20 countries ECTS credits are allocated in the majority of higher education programmes, enabling credit transfer and accumulation.

The results of stocktaking with regard to the recognition priority look very good.

It is also admitted that the LRC alone cannot facilitate recognition – this requires a culture change within national higher education systems. It is further recommended that each participating country should prepare an action plan to improve the quality of the process associated with recognition of foreign qualifications.

Outcomes of the Bologna seminar on recognition that was held in Riga (10) addressed a wide range of recognition related issues – from furthering implementation of the LRC at national level to learning outcomes approach. The adoption of the latter has obvious advantages for those involved with credential evaluation. The focus of credential evaluation is shifting from an emphasis on input characteristics (workload, level of resources, etc.) towards more precise output-focused learning outcome (what a successful student can do). This output focus also has benefits for the recognition of transnational education, JD and lifelong learning (LLL).

Seminar summarized the potential benefits to recognition from QFs. They are expected to: 1) improve the transparency of qualifications, making credential evaluation easier (for universities and other stakeholders) and judgements more accurate; 2) act as a common language/methodological approach that internationally can improve recognition and understanding between educational systems; 3) facilitate the recognition of APEL and LLL between states; 4) simplify our understanding and improve the expression of the curriculum between countries through the use of common reference points; 5) facilitate the application of the LRC and the Code of good practice for transnational education providers; 6) ease the pressure of work on the ENIC-NARIC network; 7) make ECTS based on learning outcomes and levels more effective; 8) allow universities and credential evaluators to move away from imprecise measurement indicators that focus on formal procedures (admissions criteria, length of studies, qualification titles, years/hours of study undertaken) to focus on the results of student learning; move from input measurements to output/outcome measurements.

The introduction of QF also represents both a challenge and the opportunity to improve recognition. The ECTS credits ‘in the real world’ must be expressed in terms of learning outcomes and levels. Conference supported the adoption of a mature approach toward good transnational education (TNE) provision by making it eligible for official recognition (both TNE providers and qualifications). The goal to increase competitiveness of European higher education on the world scale can only be reached if qualifications awarded by European higher education institutions are recognized outside Europe. Therefore ENIC and NARIC networks should take an active part in the information campaign on the Bologna Process in the wider world, using their long-standing contacts and information exchange channels.

The Riga seminar on recognition produced a number of recommendations to several levels of stakeholders: 1) national legislation should be amended to incorporate the principles of the LRC and adopt effective measures to ensure their practical implementation at all appropriate levels; 2) Universities should draw more on the experience and knowledge of ENICs and NARICs to support and inform recognition decisions taken at institutional level. They should take steps to develop institutional recognition policies and practices and to disseminate information on the legal framework for recognition and best practice at the level of faculties and individual study programmes; 3) The ENIC and NARIC networks should further explore ways in which the emerging national and European overarching qualifications frameworks and usage of learning outcomes can be applied for improving recognition practices,

including the recognition of LLL and other non-traditional qualifications, and how they relate to the legal framework of the LRC.

Decisions based on results in 2002-2005 priority areas led to decisions and **further priorities**. In their Bergen communiqué the ministers specified the activities that will be specifically monitored through the 2007 stocktaking exercise before the Ministerial conference in London in 2007 and they are: 1) *Degree system*. Ministers adopted the overarching framework for qualifications in the EHEA as described in the working group report (21). They committed themselves to elaborating national frameworks for qualifications compatible with the overarching framework for qualifications in the EHEA. The work should be started by 2007 and completed by 2010. Ministers saw the development of national and European frameworks for qualifications as an opportunity to further embed LLL in higher education. They also emphasized the need to align doctoral level qualifications with QF using the outcomes-based approach; 2) *Quality assurance*. Ministers urged universities to continue their internal efforts to enhance the quality and they: adopted the standards and guidelines for quality assurance (20), endorsed peer review of QA agencies, and welcomed the principle of a European register of QA agencies; 3) *Recognition of degrees and study periods*. Ministers urged the countries that have not yet ratified the LRC (25) to ratify it without delay, committed themselves to ensuring the full implementation of the principles of the LRC and to incorporating them in national legislation as appropriate, as well decided to draw up national action plans to improve recognition process and to include reporting on these plans in the national reports of 2007.

In addition to the three intermediate priorities – degree structure, QA and recognition where ministers felt that the implementation should be largely completed by 2007, there are four more **priority areas and challenges for the next period** listed under the section III of the Bergen communiqué: 1) *Research (and doctoral studies in particular)*. Ministers underlined that here is a need to improve the synergy between the higher education sector and other research sectors, and emphasized the need for ensuring better supervision of doctoral students and more structured doctoral programmes. Yet, ministers made several important points regarding doctoral programmes already in the Bergen communiqué. They: stated that doctoral qualifications should be linked with QA using the outcomes-based approach, linked doctoral programmes with employability of persons with doctoral degrees – with a view of their employment outside the higher education sector, and underlined the importance to promote interdisciplinary training and the development of transferable skills; 2) *The social dimension of Bologna process*. When it comes to actual implementation, the social dimension of Bologna process in many countries still seems to be one of the less addressed action lines. It is understandable that ministers responsible for higher education can not alone make far-reaching commitments regarding the social dimension as such commitments may involve substantial budget spending and therefore need overall support from the respective governments; 3) *Mobility* of students and staff is a key objective of the Bologna Process. European ministers have declared that to increase mobility they will make the national grants and loans portable so that mobile students can take them from their country of origin. The ministers in Bergen reconfirmed their original commitment to facilitate the portability of grants and loans where appropriate through joint action. They also committed themselves to intensify efforts in to lift obstacles by facilitating the delivery of visa and work permits; and 4) *The external dimension of the Bologna process*. It is understood as attractiveness of the EHEA and cooperation with other parts

of the world. Ministers reconfirmed that the EHEA must be open and attractive to other parts of the world and that they saw the EHEA as a partner of higher education systems in other regions of the world. Ministers also underlined the importance of intercultural understanding and respect. They recognised the need to enhance the understanding of the Bologna Process in other continents as well as the need for dialogue on issues of mutual interest.

Dr. chem., prof. Andrejs Rauhvargers

Latvijas Rektoru padomes ģenerāļsekretārs,
Boloņas procesa Starptautiskās darba grupas loceklis,
Eiropas Padomes/ UNESCO Diplomatzīšanas konvencijas
Starpvaldību komitejas prezidents
Secretary General of the Latvian Rectors' Council,
Member of the International Bologna Follow-up Group
President of the Intergovernmental Committee of the Council of
Europe/UNESCO Recognition Convention

Adrese: Raiņa bulvāris 19, Rīga, LV-1586, Latvija
Darba tālr.: (+371) 7034338, fakss (+371) 7034368
E-pasts: andrejs.rauhvargers@lu.lv
<http://www.aic.lv/rp>

Mag. paed. Olga Dementjeva

Latvijas universitātes Pedagoģijas un Psiholoģijas fakultātes
doktorante
Doctoral student at the Faculty of Pedagogy and Psychology of
the University of Latvia
Adrese: Brīvības gatve 432/1, dz. 66
Tel.: (+ 371) 29936256
E-pasts: olga@sal.lv